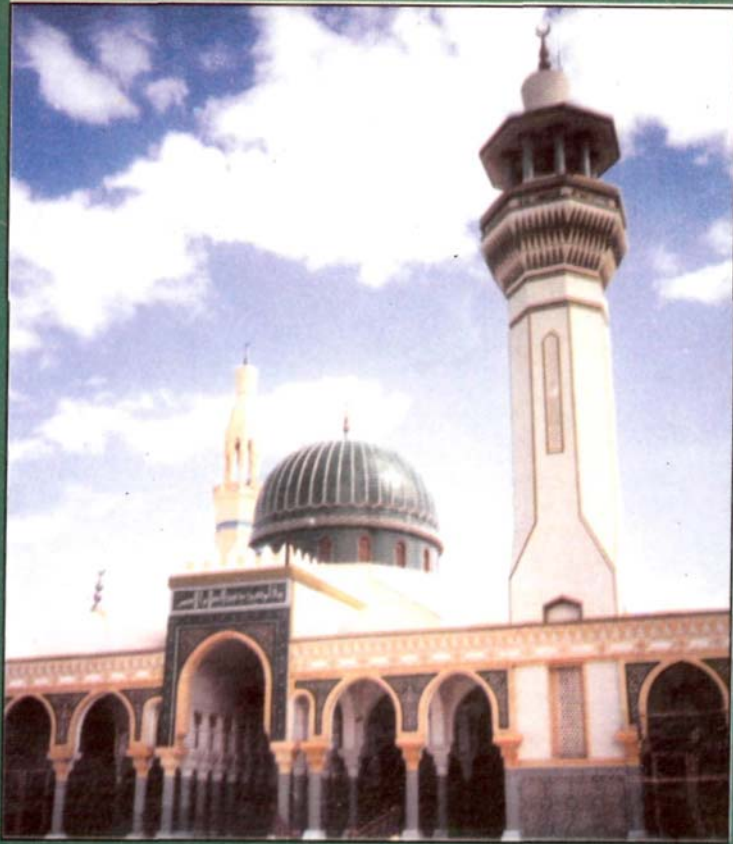

DİNÎ HASBİHÂL

Ömer Fevzi MARDİN

DĪNĪ HASBIHĀL

DİNÎ HASBİHÂL

Eser:

Ömer Fevzi MARDİN

*Osmanlıca'dan Türkçe'ye
sadeleştirerek çeviren:*

Prof. Dr. Mim Kemâl Öke

İrfan Yayıncılık No.: 105

Yayın Hakkı (Copyright)

© İrfan Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti.

Bu eserin ilk baskısı Hicri 1331/ Miladi 1915 senesinde
İstanbul'da yapılmıştır. Bu mübarek kitap serisinden çıkacak
olan eserler:

1. Gavs-ı Azam Hâzret-i Pîr Seyyid Abdüsselâm
2. Gerçek Tanrı Eleri
3. İki Gavs-ı Enam (İki Gavsül Enam)
4. Dini Hasbihal
5. Mirat'ül Hakâik

Dizgi:

Karakalem

Baskı:

Başak Ofset

Cilt:

İstanbul Mücellitihanesi

İrfan Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti.

Klodfarer Cd., Sümer Ap., 40/7

Divanyolu 34400 İstanbul

Tel: (0212) 518 38 66

TEŞEKKÜR

Cenab-ı Hakk'ın ism-i şerifiyle bu mübarek kitabı Osmanlıca'dan Türkçe'ye sadeleştirerek insanlığın istifadesine takdim eden Prof. Dr. Mim Kemâl Öke'ye ve bu meyânda bir hususu bilhassa tebârüz etmek isteriz ki; şu ilerlemiş yaşımda uzun yıllardan beri kendilerini tanıdığım edep ve hâyâ sahibi nice güzel ahlâklı insanların tevazu ölçüleri içerisinde sessiz, sedâsız ve reklamsız (komşusu aç yatarken tok olamayacağı) hadis-i şerifi hükmünce kendi imkanları içerisinde hiç bir karşılık belemeksizin yalnız Allah rızası dileği ile nakdî ve aynî yardımda bulunan tanıdığım bir çok Allah kulu güzel insana teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

*Allah Fâkiri
Esseyid Mehmed Faik Erbil*

DİN

DİN:

Hakk'dır.

Sehlü'l-icra'dır. (uygulaması kolay)

Müvellid-i medeniyet'dir.

Maya-i fazilet'dir.

Mürebbi-i insaniyet'dir.

Serâpâ (baştan sona) hikmet ve hakikat'dir.

Saik-i terakki'dir.

İlmi emr ve teşvik etmiştir.

İrfanı vücuda getirmiştir.

Kemalâta yol açmıştır.

Hüsn-ü ahlâkı tayin ve neşr etmiştir.

Safâ-yı vicdanı hiss ettirmiştir.

Cehli, zulmeti kaldırmıştır.

İyiliği emr etmiştir.

Fenalığı nehy etmiştir.

Akaid ve itiyadât-ı batileyi kaldırmıştır.

Bid'at ve hurafâtı men'etmiştir.

Vezaif-i şahsiyye ve ictimaiyyeyi tanzim etmiştir.

Hukuk-u ferdiyye ve ictimaiyyeyi tayin ve temin etmiştir.

Vahşeti, zulmü, tahakkümü, tecebbürü (zorlama), tecavüzü, gâsıblığı ve iltiması kaldırmıştır.

Şefkati, adaleti, masuniyeti, müsâvatı, uhuvviyeti (kardeşlik), hürriyeti, emniyeti, intizamı, asayişî tesis etmiştir.

İstibdadı, idare-i keyfiyyeyi, memlukiyeti (köleliği), tabakat-ı ictimaiyye farkları teâruzunu (çatışma) ve kavmiyet asabiyeti ve husumetini kaldırmıştır.

İnsanî umdeler vaz'etmiştir.

Hukuk-u müteakabile ve vâhîde üzerine itilafı ve ittifa-kı göstermiştir.

Teavünü ve tesanüdü emr etmiştir.

Hirf (el sanatları, zanaat) ve sanayi ve ticareti teşvik ve ibda ve icad suretiyle terakkiyi emr etmiştir.

Nefse iman ve itmi'nan gibi kuvvetler tanıtmıştır.

Hayatta müsbet mesai için her yolu göstermiş ve muvaffakiyeti vadetmiştir.

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

DİNDAŞIMA HİTAB

Kitle-i halkdan en acizini muhatap edinerek söylüyorum:

Derddaşım; için yanıyor, çünkü; annen Allah'ın ism-i celilini sana öğretilince bu ism-i celili benimsemişsin, sarıldın ve ondan yetim bir çocuğun aradığını buluşu gibi haz duydun, bu ismi hırz-i can (can yoldaşı) eyledin. Kimse bu mazhariyetten mütevellid saadetini ihlal etmesin diye korkuyorsun; beni ondan ayırırlar vehmiyle titriyorsun, bu ism-i celili hergün daha ziyade sinene bastırıyorsun, daha ziyade onu içine gizliyorsun. O derece ki hep fitratındaki kıskançlık, titizlik bu halini bürüyor. Derken etrafında bir ses işitiyorsun, kulak verip candan dinlemek istiyorsun, çünkü mesele canevine ta'alluk eden birşey. "Allah'tan bahsediliyor. Her zerren titreyerek dinliyorsun, fakat başka birşey anlamıyorsun, çünkü mev'izanın tarz-ı cereyanı ve mevzuu senin kavrayamayacağın bir ilmin bir faslı. Sen ihtimal okur-yazar bile değilsin veyahud yalnız ömründe ilmihâl okumuşsun, pederinden de âdab-ı diniyeye dair birkaç söz işitmişsin; binaenaleyh yalnız "Allah" dediler mi titriyorsun, seviyorsun hattâ gözyaşı döküyorsun. Allah'ı çok sevmek ve benimsemekle beraber Allah'ın emri diye söyleyip iğlak ve işkâl ettikleri kaide-

lerden, usûllerden yılmağa başladın.

Fakat dindaşım, bu vaazı veren usûl-i talim ve telkinden acizdir, gafildir.

İyilik yapayım derken gönlünü kırmış, seni yeise atmıştır. Sana Allah'ı büyülteciğine dini güçleştirip gözünü korkutmuştur. Sen şimdi Allah'ını pek seviyorsun fakat senin ilahi vazifelerini anlatmaya başladılar mı kavrayamıyorsun, bu aczden mütevellid korku bütün mevcudiyetini tehdit ediyor, bilhassa avâsım-ı celili (Allah'ın yüce isimlerini) yerleştirdiğin kalbin çarpıyor, gönlün titriyor. Şimdi zannediyorsun ki ilahi vazifelerini yalnız o lisanı anlayan yetişmişler yapabilir. O vazifelerini yalnız baban amcan gibi kaviler dayanabilir. Evet, dinlediğin gafilin yanlış öğrenip yanlış öğrettiği şeylerden o neticeye vardın ki, ya bu dinin ahkâmını dedikleri gibi yapmak veya (hâşâ) Allah'tan vazgeçmek lâzım. Şimdi sen kıvranıyorsun fakat ses çıkaramıyorsun, içinde yanan bu ateş-i tereddüd bu endişe seni hakâyıkı araştırmaya işin doğrusunu anlamaya sevk ediyor ve istiyorsun ki vâiz baban olmakla beraber (olsa bile) bu meselelerde dediği yanlış olsun, sevdiğin Allah'ın her tebliğ edilen emirleri kolayca hemen yapılabilecek hattâ fazlasıyla kemâl-i hevesle, zevkle yapabilecek şeyler olsun, büyük Allah'ımızın bu küçük zayıf kullarına zât-ı uluhiyyetine aid gibi emr ettikleri her miskin kulun bile başarabileceği şeyler olsun. İşte bu merakla mescide gittin. Bir de vaaz edene kulak verdin. Gördün ki işi babandan daha güçleştiriyor. Daha ziyade me'yus oldun. Şimdi ödün patlıyor. Belki beni Allah'ımdan ayırırlar diye, sen Allah'ına "Allahım" demeye lââyık değilsin diyerek beni kulaktan dışarı tutarlar diye titriyorsun. Binaenaleyh bunu söyleyecek halktan bilhassa çok

bilmiş gözükkenlerinden kaçırıyorsun. Kime sokuluyorsun? Hemhâlin olanlara. Onlar ise sana doğruyu söylemekten ziyade büsbütün yamrı, yumru şeyler anlatıyorlar ve bînetice sana “Allah seni kullağa kabul etmez” demiyorlar ama “bu meseleler anlaşılır şey değildir, vazgeç” gibi imidâ bulunmak istiyorlar. Sen şimdi ifrat ile tefrit arasında bunalıyorsun. Artık müteellim, mahzun, münzevi bir ömür geçiriyorsun. Birgün yolun şehre uğruyor. Büyük bir cami görüyorsun. Köyün kasabanın küçük mescidinde hail edemediğin meseleyi bu büyük camiiin kubbe-i mehibesi altında mutlaka hall ederler diyorsun, derhal oraya iltica ediyorsun. Kemâl-i tehalükle girib edeb ile yürüdüğün bu cami-i şerif de sesi kubbeyi dolduran birkaç vâiz buluyorsun; bunların kıyafetleri de daha göz doldurucu, kürsileri daha yüksek, sesleri de daha yüksek ve ahenkdâr. Fakat söyledikleri daha anlaşılabilir ve anlaşılabilir kısmı da daha güç. Şöyle ki: her kürsi ateş püsküren bir müşkilat ocağı. Oradan, pabuçları alınca, dışarı kaçırıyorsun, aman beni Allah’ımdan ayıracaklar diyorsun ve şimdiye kadar yaşadığım halin neticesi, bana cehennemlik diyorlar diye ağlıyorsun. Ve kâbil değil hazm ediyorsun. İçin içine sığmıyor, gözlerin yollarda derdini dökecek bir erbab arıyor. Bir ehline anlatarak rahatlamak istiyorsun. Evet bir mutedil, munsif, hâkim insan arıyorsun fakat kıyafetine, şekil ve şemâline bakıp da sahib-i selahiyet zannettiğin zevat hep yollarda gözlerini önüne dikmiş hiç etrafa bakmıyor, sana için diyor ki: Ah bunlar küskün. Kimden, tabii hep benim gibilerden, Demek yollarda akan hep yolsuz, günahkâr kimseler. Artık onlara da sokulup vermeye, bir selâm ile sohbet açmaya cür’et edemiyorsun. Sırf bir mümin, dindaş, vatandaş sıfatıyla dertleşip derdine derman soramıyorsun. Sen de boynunu hüzn

ile büküp yerine gidiyorsun.

İşte dindaşım: senin kendi başına hasbîhâlin böyle, üst tarafını da abd-i aciz anlatayım da sen dinle.

İyi bil ki herşeyin elinden alınabilir. Yalnız Allah'ın alınamaz. Ne Allah'ı senden ayırabilirler ne de seni Allah'ımızdan. Bir felakete uğrasan, mülkün yanmış, fakat Allah senin ilelidir. Malın mahv olmuş fakat Allah senin ilelidir, onun için bil ki her musibet münebbihdir, mahsul-i ef'âlindir. Ve netice itibarıyla ya senin cezayı istihakkındır veya teâli-i derecâtına sebep olan bir vesile-i ikazdır.

Vazifelerini idrak ettiğin anda, noksanlarını, kusurlarını düşünüp nedâmet ve ihtiraz ettiğin anda, Allah sana daha güzel bir yol açar. Başı musibet olan bu işin sonu hayr olur. Hemen Allah'ına dayan, iyi çalışmaya başla, evin, köyün, kasaban, şehrin daha mamur, gönlün daha şâd olur. Sen hayatta daha emin, daha mes'ud olursun.

Allah çalışın diyor. Fenalık yapmayın, elinizden gelen iyiliği yapın iyilikleri yapmayı öğrenin ve öğretin diyor. İşte sen bunları düşün ve elinden geleni yap. Daha ziyade hayırlı ve faydalı olmaya çalış. İyi bil ki inayet ve muafakiyeti Cenab-ı Hak vaad buyurmuştur.

BİR VAİZ-İ NAEHİL'E HİTAB:

İman ile inkâr ne kadar mühim ise; hakâyık-ı diniyyenin hakkıyla bilinip bilinmemesi, ve bilenlerin bilmeyenlere telkin edip etmemesi de o kadar mühimdir. Talim, taallüm vezaifî asliyeden, feraiz-i esasiyeden olduğu gibi bunun ruhunu da hüsn-ü telkin ve kabiliyet-i talim teşkil eder.

Peygamberimiz (s.a.) efendimiz (şöyle) buyuruyor (*):

“Allah’ı kullarınıza sevdiniz ki Allah da sizi sevsin.” Kezâ, “Hak Teâlâ’nın her halkı (evsafı) güzeldir.”

buyuruluyor. Aslolan, Allah’tan korkmak değil, Allah’ı sevmektir. Ve korkmak, muhabbet ve irtibatın şiddetinden mütevellid bir hâl-i tabii olmalıdır. İnsan sevdiğinin ve sevildiğinin zulmünden değil inkisâr-ı hâtırdan (hattır kırılması), itâbından korkar.

İnsanların Allah’tan korkusu evvelâ: Allah’ın kemâl-i adlindedir, “istihkâk-i ceza” itibarıyla. Saniyen: abdin (kulun) kemâl-i ihtiyacındandır “taleb-i rıza” itibarıyla. Tevahhuş ile ihtiraz her ikisi de korkmak demekse de bi-

(*) Bu noktadan itibaren, eserin aslında önce Arapçası ve ardından meali (çevirisi) verilen yerlerde, Arapça aslını tekrarlamayıp Türkçesini bugünkü yazıya çevirdim. (Çevirenin notu).

rincisinde nefret ve tebâüd, ikincisi de edeb, saygı, kadir - dânlık ve nimetşinâslık vardır. İnsan Allah'ın zulmünden değil adaletinden yani kullar menfaatine yapacağı terbiyeden korkar, çocuğun ebeveyninden korkması gibi. Halbuki ebeveyn dahi beşerdir, âcizdir, mukasserdir (kusurlu). Cenab-ı Hak'da ise hâta zuhur etmez. Her muamelesi hakdır, mahzâ hayırdır. Her işin önünü sonunu bilerek yapar. Ayet-i kerime (şöyle):

“İkrah ettiğiniz birşey hakkınızda hayırlı olabilir, sevdiğiniz bir şey de hakkınızda şer olabilir.”

Binaenaleyh her vaktada bir hayır vardır... Hakâyıkı müdrik bir insan bilir ki Hak Teâlâ kendisine ebeveyninden, hattâ kendisinden daha ziyade yakındır. Ayet-i kerime meâli (şöyle):

“Biz insana şahdamalarında daha yakınız.”

Kezâ insan bilir ki herkesten ve kendinden ziyade Allah tarafından mazhar-ı himayet ve muhabbet olmaktadır (aslolan). Bir insana iyilik yapan ebeveyn, akraba, ehlibba, ve hattâ herhangi bir vasıta-i sübhaniyesi âsârındadır. Ebeveynin şefkâti, âharin (başkalarının) insaniyet kisvesindeki fazilet ve muaveneti hep Allah'ın inayetidir, keremidir. O kul için halkedilmiş esbab-ı nimetten ibarettir. Binaenaleyh her iyilik mukabilinde halka nasıl teşekkür lâzım ise Cenab-ı Hakk'a dahi velinimet-i hakiki olmak itibarıyla o nisbetten pekçok fazla hamd ve senâ ve minnet-i şükran izharı elzemdir.

Hadis-i şerif meali:

“Hazreti Musa (a.s.) sordu ki Yarabbi âdem sana nasıl şükretsin; cevaben buyruldu ki nail olduğu nimetin benden olduğunu bilirse şükretmiş olur.”

Hadis-i şerif:

“Yediğinin şükranını ifa eden; sâim, sâbir (oruçlu ve sabreden) menzilesindedir” buyuruluyor. İşte bunun hikmetini ve sâim sâbirin ne olduğunu halka erbabı anlatacaktır.*

(*)Maatteessüf bu asırda hakâyık-ı diniyyeyi bilen az olduğu gibi bilenlerin bir kısmı, bildiğini (kütüphanede hıfz edilen süslü mücellerat veya rafa konulan antika âsâr-ı ziyinet gibi hayırsız, tesirsiz, göğüslerinde) saklayıp duruyorlar. Bunların hakâyıkı bilmeyenlere öğretmelerine mâni olan esbab içinde öyle zannediyorum ki, halk ile ihtilata adem-i tenezzül veya himmetsizlik dahi vardır. Bu zevat işbu esbabı ketm için halkın kâbil-i hitap olmadığından bahsedip dururlar. Bu babda neşriyatta bulunan sahib-i himmet diğer bir kısmı ise emsalini muhatap ittihaz ederek yüksek ifadelerle derin mânâlı sözlerle cildler doldururlar. Halbuki bu tarz; talimden ziyade hasbîhal oluyor. Biçare halk ise bu gibi mucelledatı bir zenginlik veya âlimin kütüphanesinden diğerine taşımak suretiyle hammallık etmekten başka bir suretle kitaplara temas ediyor. Sonra da herhangi bir taraftan hakâyık-ı diniyyeye dair birşey sorulunca cevabı da aylarca sürüyor. Halbuki hakâyık-ı diniyye bahr-i ummandır (okyanus). Bunun kenarında düşünmek pek acıklı oluyor. Evet, deryayı soranlara sahilnişinlerin sürekli sükunu, düşüncesi soranlar için mucib-i tereddüt veya şüphe olabilir. Öteden beri herkes almak için çalışmayı itiyad edinmiş vermek için değil. Zihniyetlere menfi bir muhafazakârlık hakim olmuş. Kusur yaparım korkusu hayır yapmak nimetine de sed çekmiş bazılarında ise yalnız nefsi düşünmek ve şahsi menfaatin tehdidiyle veya tesiri altında ancak harekete gelmek umumi işlerde de meslek olmuş. Halbuki ilm yalnız bilmek için değil esasen bildirmek için öğrenilir ve ulemâyâ hürmet ve ikram onun için edilir. Beytülmalden maaş onun için verilir. İşte bu gibi su-i itiyadât neticesi bir taraftan birşey iştilince şaşkınlık vesilesi oluyor. Bir taraftan da nefse adem-i itimad neticesi herkes birbirinden himmet bekliyor. Nihayet her müşkili zamana hall ettirmek üzere büyük bir genişlik ile iş oluruna terk ediliyor. Ve geçen zamanlar dahi tabii zararımıza kaydediliyor. Zamanımızda hal ve zamanın icabına tevfikân hazikâne ilmî ve dinî neşriyat-ı kalemiyyede bulunanlar pek azdır. Neşr ettikleri vesait-i itfâ ise bu yangına gaynkâfi olduğu gibi camilerde vaaz suretiyle ilmî telkinatta bulunanların da hepsi maksadı temin ediyorlar çünkü bunların bir kısmı ehil ise bir kısmı da nâehildir. Binnetice: mevzular ya şahsi oluyor veya intihabda isabet olmuyor. Halbuki vaizlik hekimliktir. İhtiyacı teşhis ve ona göre vesâyâ icrası lâzımdır. Diğer bir kısmı ise kuru taassub gözünü bürümüş, ateş püs-kürüyor. Yangına su serpileceğine üflenilmiş oluyor.

Bakınız Peygamberimiz ne buyuruyor:

“Oruç, namaz, sadaka derecesinden efdal bir amelin vücudundan size haber vereyim fesad-ı beyn mühlüktür.”

Şimdi efendiler hakikat böyle iken, iki kimsenin arasını telif etmek için dinimiz bu derece ehemmiyet verirken ya, ibadi (kulları) ile Hakkın arasını açacak gaflette bulunmak ne müdhiş bir cür’ettir.

Şeriat “kolaylaştırın! güçleştirmeyin” buyuruyor. İşte bir âyeti kerime:

“Cenab-ı Hak kolaylığınızı ister, güçlüğünüzü istemez.”

Diğer âyet-i kerime:

“Sizin için dinde hiçbir güçlük kılınmadı.”

Diğer âyeti kerime:

“Cenab-ı Hak nefsi vüs’undan (katlanabileceğinden) ziyade mükellef kılmaz.”

Bakınız Peygamberimiz ne buyuruyor:

“Kolaylaştırınız, güçleştirmeyiniz; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.”

Diğer hadis-i şerif:

“İbadetin hayırlısı kolay olandır.”

Ve bakınız Seyyid il-mürselin efendimiz kendi namlarına yapılacak telkinat hususunda ne gibi bir vâhid-i ki-

İşte ruhu tedavi edecek maneviyat hekimleri, ilm-i ruh hekimleri olacak olan bu ateş püsküren zevat, halkın ruhunu cezb ve tatmin edeceklerine ma’kus halleriyle halkı kaçırtıyorlar. Halkı Hakka takrip edeyim derken korkutup şaşırıyorlar. Bu suretle de halk nazarında din, ya gayr-ı kâbil-i tatbik müşkil bir iş, veya muamma halinde bir mesele, veya hikmeti anlaşılmaz bir külfet, bir angarya gibi kalıyor.

yâsi, nasıl bir miftah-ı ihsan buyurarak ümmetlerini koruyorlar: hadis-i şerif meali:

“Benden size bir hadis söyledikleri vakit eğer kalbiniz tenevvür eder, tab’mızdaki huşunet yumuşar ve onu ruhunuza yakın görürseniz ben o hadise sizden daha ziyade yakınım. Eğer söyledikleri hadisten kalbinizden bir hiss-i inkâr ve nefret hasıl olur ve onu ruhunuza uzak görürseniz o hadise ben sizden daha uzağım.”

Sahib-i şariat Efendimizin hürriyet-i vicdana ne derece ehemmiyet verdiklerini binaenaleyh dinin mahz-ı rahmet ve hikmet olduğunu göstermeye bu ve şu hadis-i şerif kâfidir:

“Nefsinden istifta et müftiler fetva verseler dahi.”

Bu işaretleriyle sahib-i şariat efendimiz, müfti dahi beşerdir ictihadında yanılabilir fakat hikmet, mantık, hakâyık sâbitedendir; siz daima onu rehber ittihaz edin bu yuruyor.

Şimdi efendim: şu tebşirat-ı ilahiyye ve Muhammediyeyi hatırladınız ya artık insaf ediniz de, yan bastın cehenneme, sağa baktın cehenneme diye ibadullahı sabah-tan akşama kadar Cehennemle ürkütüp durmayınız. Allahı ibadine yalnız Cehennemiyile, gazabıyla göstermeyiniz. Lâ-yetenâhi (hiç bitmeyen) merhametiyle, mağfiretiyle, inayetleriyle de tavsif ediniz. Ve Peygamberimizin buyurduğu gibi Allah’ın ibadetine sevdiniz ve deyiniz ki Allah Teâlâ ananızdan şefkatli, babanızdan dikkatli, herkesten hayırlıdır. Dinî menfaatiniz için koymuştur. Ona temessük ediniz ki derdlerinize ilaç olsun ve deyiniz ki din her sınıfa göre kâbil-i tatbiktir. En küçük bir himmet

bile dince mühim bir harekettir. Büyük bir menfaattir...

Mesela: bir hastaya biraz bakarsanız, susamışsa bir bardak su verirseniz, bir şaşkına yol gösterirseniz veya bir kimsenin gönlünü alırsanız veya bir yetimi okşarsanız Cennete lâıyk olursunuz deyiniz. Cennete girmenin büyük Allah'ımın afv ve keremiyle ne kadar kolay olduğunu ihsas ediniz, mahzâ Hakkın lütuf ve inayeti olarak bu kolay vesilelerle âcizler, biçareler, fakirler dahi ağniyâ ve eshab-ı hasenât meyanında Cennete girecektir, deyiniz. Herkesi kudretine göre iyiliğe teşvik ediniz, ahlakiyâta, ictimiyâta âid güzel hareketlerin Cennetin kapısını açabileceğini öğretiniz, tâ ki dindeki maksad anlaşılın, herkes daire-i hidayete sokulabilsin, beşeri hayvanattan uzaklaşsın. İyilik emelleri fena hırslara, insani hisler vahşi gayz-lara galebe çalsın. Bakınız dinimiz iyiliği ne derece teşvik ediyor, ahlâk-ı haseneye ne kadar ehemmiyet veriyor:

Hadis-i şerif meâli:

“İbadetin beden üzerine en ehven ve kolayını haber vereyim mi: sükûtu iltizam etmek ve hüsn-ü hulk sahibi olmaktır.”

Hadis-i şerif meâli:

“İnsanın mîzan-ı ef'âl ve âmâlinde hüsn-ü huktan değerlisi ve ağyârı yoktur. Sahib-i hüsn-ü ahlâk olan mücerred hüsn-ü halkı sebebiyle erbab-ı savm ve salât derecesine vâsıl olur.”

Diğer hadis-i şerif:

“Yarım hurma tanesiyle olsun, onu da bulamazsanız bir tatlı söz ile olsun âhara müfid olmaya bakın ki, şu kadarcık bir hasenatın dahi sizi cehennemden korumaya tesiri vardır.”

Hadis-i şerif:

“Fî sebillillah ibadullahı bir gece beklemek, gündüzü sâim gecesi kâim olmak üzere ihya edilen bin günlük ibadetten daha hayırlıdır.”

Hadis-i şerif:

“Kim isterse ki duaları kabul olsun sıkıntısı zâil olsun, sıkıntıya düşmüş bir adamı ferahlandır-sın.”

Hadis-i şerif:

“Müslümandan bir hane halkına geceli gündüzlü bir gün bakıp koruyanların günahlarını Cenab-ı Hak afv buyurur.”

Hadis-i şerif:

“Bir a'mâyı kırk adım kadar koruyana cennet vâcip olur.”

Hadis-i şerif:

“Her kim keremen veya karzen (cömertliğinden veya borç olarak) birisine para veya bir hayvan verse veya yolunu kaybetmiş kimseye gideceği so-kağı gösterirse bir memluk âzad etmiş gibi seva-ba nail olur.”^(*)

(*) Görülüyor ya, İslâmiyette hürriyet-i şahsiyyeye ne derece ehemmiyet veriliyor. Memluk âzad edilmesinin pek sevab olması aynı zamanda da gösteriyor ki, esircilik, köle, cariyeye ticareti İslâmiyetin vücuda getirdiği bir âdet değildir. Bilakis zaman-ı kadimden devren gelen bir âdetin önünü almak için esirleri âzad etmeği İslamiyet ibadetten addetmiştir. Şu hadis-i şerifler dahi ona delildir:

“Köle, cariyeye ile izzet bulmak isteyen Allah zelil etsin.” ve “Ahir zamanda emvalin şerlisi köle ve cariyedir.”

Hadis-i şerif:

“Zarar vereni Cenab-ı Hak ızzar eder. Güçlülük gösterene de Cenab-ı Hak güçlük çektirir.”

Hadis-i şerif:

“Her kim velev bir serçe kuşunun zebahasına merhamet ederse Cenab-ı Hak dahi kıyamet gününü kendisine merhamet eder.”

Hadis-i şerif:

“Yazık yazık yazık o adama ki valideyninden birinin sağlığında yetişir de sonra Cennete giremez.”

Efendiler: Cenab-ı Hak rahmetin gazabından ileridir buyuruyor, hadis-i kudsi(ye göre). Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ı gazabıyla değil, evvela rahmetiyle kavsif edin. Ni-hayetsiz rahmetine işte misaller:

Hadis-i şerif:

“Günahdan tevbe eden hiç günah etmemiş gibi olur.”

Hadis-i şerif:

“Nedamet tevbedir.”

Hadis-i şerif:

“İmanın efdali birr ve semahattir.”^(*)

Habib-i kibriya efendimizin dinin nasihat olduğunu buyuruyor (bir hadis-i şerifinde). İşte nasihatın ne olduğunu insaf ile matlûb-u seniyyeleri dahilinde ümmetine

(*) “Birr”in mâna-yı lugavîsi: nefsin kemâl- sükunetle kabul ettiği ve kalbin mutma’in olduğu şey. Diğer bir tarife göre ise hüsn-ü huluk’dur. “İsm” (günah) “birr”in zıddıdır.

anlatmak, bildirmek sizin vezaif-i âliyenizdendir.

Sonra Nebiy-yi zîşan efendimiz hikmet-i bu'set-i ne-beviyyeleri (peygamber olarak gönderilişindeki hikmet) hakkında bakınız ne buyuruyor:

“Ben ancak ahlâk-ı sâlihayı itmam için memur oldum.”

Görülüyor ya din nasihat imiş, hikmet-i bu'set de ahlâk. Sonra bakınız irşad vazife-i âliyesiyle şahsen memur veyahud müktesebât-ı ilmiyyesini neşre şahsiyeti itibarıyla mecbur ve mes'ul olanlar için Fahr-ı âlem efendimiz neler buyuruyor: vazifesini hüsn-ü ifa edenlerle etmeyenlerin nazar-ı dikkatini ne kadar ehemmiyetle celb ediyor:

Hadis-i şerif:

“Bir müslimin diğer müslim kardeşine kelime-i hikmetden efdal hediyesi olmaz çünkü o kelime ile ya mazhar-ı hidayet-i ilahi olur veya bir fenalığı zâil olur.”^(*)

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hakk'ın bir kulu hakkındaki hidayet-i ne delâletin, bütün dünyaya malik olmaktan hayırlıdır.”

^(*) Kelime-i hikmet ki herbir şeyin hakikati demektir, hakâyıkı tahariri için, gaflet ve dalaletden kurtulmak için, akaid-i bâtileden sıyrılmak için, netice itibarıyla mazhar-ı nur-i hidayet ve hakikat olmak için Fahr-ı âlem efendimizin ümmetini nasıl basirete teşvik ettiğine ve hikmet ve hakikatın mümin için bir gıda derecesinde lâzım-ı gayrı mufâkir olduğuna işbu hadis-i şerif ne kat'i bir delildir: “kelime-i hikmet müminin bir zaii gibi aradığı şeydir. Onu nerede bulursa malı gibi alır.”

Diğer hadis-i şerif: “Bir adamın bir kelime-i hikmet iştiraki, kendisine bir senelik ibadetten hayırlıdır ve bir adamın müzakere-i ilmiye de bir saat oturması, bir esir âzad etmekten daha hayır ve sevabı vardır.”

Hadis-i şerif:

“Eşirrâ-i halkın en şeriri, ulemâsından şerir olanlardır.”

Hadis-i şerif:

“Tama, hikmet ve basireti kulûb-u ulemâdan izâle eder.”

Hadis-i şerif:

“İlmin âmili olun râvisi olmayın.”

Hadis-i şerif:

“Sorulduğu halde bildiğini ketm edenin ağzına kıyamet günü Cenab-ı Hak ateşten gem takar.”

Hadis-i şerif:

“İlmi tahriren tesbit ve neşr ediniz.”

Hadis-i şerif:

“Bir iş ki ehli olmayana tefviz olunur herc-ü merce intizar olunmalıdır.”

Hadis-i şerif:

“Ehli varken nâehlîni kullanan Allah’a ve resulüne ve cümle-i müminlere hıyanet etmiş olur.”

Hadis-i şerif:

“Ümmetim için asıl deccalden ziyade ümmeti idlal eden (dalaletle sevkeden) deccal-i eimmeden korkarım.”

UMUMÎ HİTAB

İşte efendiler: binnetice hakâyık-ı diniyyeyi bilenlerden bazılarının sukûtu, bazılarının söylemesine bilmemesi, bazılarının da hikmet-i kelâmı kendi şahsi menfaatlere göre tertip ve telife cüreti yüzündendir ki, dinin hakâyıkını bilmeyen halkın bir kısmı dini bir emr-i asîr (zorlu iş) zannedip sükut ediyor. Diğer bir kısmı ise maruz kaldığı ma'kuş ve hainane telkinata boş olan dimağını kaptırarak dini mani-i terakki zann ve hattâ böylece iddiaya kalıyor. İşte tehlike bundandır. İnsanın iğfal ve idlâle müstenid bilgiyi hidayet ve fazilete müstenid bir bilgi zannetmesinde ve bu kalp akçeyi sürmek istemesindedir.

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hak’dan ilmin nâfiini isteyiniz, faidesiz ilimden dolayı Allah’a sığınız.”

Hakikati bilenlerin sükûtu, yanlış bilenlerin, muarızların sesini yükseltmeye fırsat veriyor. Hakikatin durması bâtılın yol alması demektir. Halbuki iyi bilen sâkit ile sesini yükselten fena bilenin arasında bir hiç bilmeyen ekseriyet var ki hasbel-cehale herşeye kulak veren ve akide itibarıyla metin bir temel, nurlu bir kanaat sahibi olmayan bu kitle tehlikededir. Sürü gibi her sadadan müteessir ola-

cak vaziyettedir. Bunların dalalete düşmeleri veya hakikate kavuşmamalarının vebali, bilip de ses çıkarmayanların boynundadır.

Her sadâ-yı idlâli daha kuvvetli bir hakikat ve irşad takib etmelidir ki, müsbet bir terakki vasıl olsun, fitne sönmese de uyusun. İşte tehlikeyi gördüğüm için her tehlikeyi görenin birşeyler yapmak istemesi gibi abd-i âciz de cehlimin koyuluğuna, ilmimin hiçliğine hattâ meslek-i ictimaimin bu gibi tettebbuatla münasebeti olmadığına bakmayarak, nazar-ı intibahı celb edecek veya hiç değilse tehlikeyi haber verecek bir ses çıkarmayı, en ibtidai bir şekilde olsun birşeyler söylemesi vicdanen lâzım gördüm. Ümid ederim ki, bu ses basireti açar da erbabı vazifesi başına koşar ve hakikat dahi müdafaalarını bulur. Şu yazılarda hatâlar varsa tashihe ve hesapsız noksanlarım da ikmale mazhar olur. Boş dimağların maruz bulunduğu dalalet mikroblarına karşı bir mücadele-i ilmiyye açılır da tehlikeye karşı konur. Ve tehlikeye kendisini kaptırmayacak derecede hakayık ve hikemiyyat ile mücehhez olmayan diğmalar birer sermaye-i müdafaa ve tahaffuz edindir.

Bakınız Habib-i kibrayâ efendimiz dinin âfetini ne olarak işaret buyuruyorlar:

Hadis-i Şerif:

“Dine musallat olacak âfet üçtür: Birincisi fık ve fücür ile me’luf fukaha; ikincisi zulema-i hükâm; üçüncüsü ictihad ile yol gösteren cahil müctehidler.”

Bakınız musibeti ne diye tarif buyuruyorlar: Hadis-i şerif:

“Herne şey ki mü’mine fenalık verir işte o musibettir.”

Bakınız fenalık mücahede için ne buyuruyorlar: Hadis-i şerif: “Bir emr-i münkeri (fenalığı) görenler eliyle, eğer kudreti yetmezse diliyle ıslah etsin, kudreti ona da yetmezse kalbiyle muhalefet etsin. Maamafih sonuncusuyla iktifa zaaf-ı imandandır.”

Bakınız hakkı müdafaa için ne buyuruyorlar: Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hak indinde “hak” sözden sevimli sadaka yoktur.”

Hadis-i şerif:

“Hak sahibinin söz hakkıdır.”

Alel-umum erbab-ı ilm ve kemâle hitab ediyorum: Himmet sizindir. Çalışmak lâzımdır, her vesile ile çalışmak gerektir, bir vazife-i vicdaniye ifası için mutlaka resmen memur olmak lâzım gelmez. İnsan her nerede olursa da her vesile ile, kalemlle, lisan ile, neşr ve müdafaa-i hakayika çalışabilir. Çalışmak bizden, hidayet Cenab-ı Hak’dan, şefaathak sahib-i hikmet ve şeriat Efendimizden-dir.

Bir münkire hitab: VÜCUD-U HAKK

İnanınız ki, azimü’ş-şan bir “Allah” vardır. Doğmuşuz, yaşıyoruz. Yaradan, yaşatan vardır. İşte bu da “Allah” Teâlâ’dır.

Siz bu kuvve-i hâlete ve müdireye “kuvve-i tabiiyye” ve onun kanunlarına “kavanin-i tabiiyye” mi diyorsunuz; işte o kuvvet, Hakkın kuvveti ve o kanun Hakkın iradesinden ibarettir. Bu kuvvet kudsidir, rabbânidir. Mihaniki değildir. Farazâ öyle bile olsa onun yine bir nâzımı olmak lâzım gelir.

Madem “mechulün olan veya tecahül ettiğin” bu kuvvete tabiat diyorsun; elbette sen de o tabiatın bir cüz’üsün ve madem mensup olduğun kül, avâlimi halk etmiş o halde sen dahi yoktun. Birşey halk edebiliyor musun: mese-lâ bir insan, bir hayvan, bir nebat yaratıp yaşatabiliyor musun? Hayır! O halde âcizsin! Madem âcizsin, mahiyetini “tabiattır” diye kestirdiğin kuvveti teşhisde de aczin muhakkaktır. Binaenaleyh muhti (hatâlı) olabilirsin. Madem hatâdan münezzeh değilsin, o halde başkalarını dinle. Dinlememek li-garazin bâtılda ısrar demektir. Islah-ı fikirten korkmak, çekinmek demektir. Senin arzunu eğer böyle değilse dinle; tedkik et. Bir adamın kasr-ı basarı olur diğeri gördüğünü o görmeyebilir fakat görmüyor

diye başkaları tarafından görülen şeyin vücudunu külliyen inkâr lâzım gelmez.

Evet bu kuvvet bir nizam dahilinde “bizâtihi’l-hareke” gibi görünür, “bizâtihi’t-tabia” gibi zann olunur fakat bu, kısa görmek isteyenler içindir. Mevcudata bu tabiat-ı mevcûdeye kudret-i hareketi bir veren, ve hareketin safahatını bidayeten veya ale’d-devam bir tanzim eden vardır ki o Allah’dır.

Suyu musluktan akar görüp musluğu hâlik zann etmek, onun evveliyatını görmemek ne ise bu da odur.

Ve bu mükevvenât-ı mevcude, bir hadiseden biri zuhur ile herhangi bir hadisenin tesiri ile bu tabiatı iktisab etmiş, “dönüp gidiyor, olup bitiyor” diyorsun, topacın dönmesi gibi farz ediyorsun, yine gözü kapalı söylüyorsun demektir. Çünkü o hadiseyi de bir halk ve tertib eden olacaktır ki o da Allah’dır. Bahusus avâriz ve tesadüfün mevlüdü olan tekevünatın hareketleri basit ve alelade cereyan etmesi lâzım geldiği gibi hareket-i ibtidaiyyesindeki evsafını de ilellebed muhafaza etmemesi ve kendisinde istihaleler zuhur etmesi iktiza eder. Binaenaleyh dünya dahi bu gibi bir arızanın mevlüdü olaydı onda şuûn ve tahavvûlat-ı fevkalade zuhur etmezdi ve hareketindeki bu derece-i intizama müsteniden ilimizdeki dakik takvimler yazılamaz ve hesaplar yapılamazdı. Halbuki âlem basit değil şuûn ile dolu, her günün ayrı şuûnu, her ânın başka tecelliyatı var. Birbirine benzemiyor. O halde bu fevkaladelikleri bir idare eden elbet var. Her eserin bir müessiri, her nizamın bir nâzımı, her tabiatın bir müvellidi, her mazharın bir müzahiri, her makinanın bir yapanı ve aleddevam onu kuranı mutlaka olacaktır.

Her zerresi kendi muhitinde bir âlem olan bu avâlimi

dahi bir yaradan ve idare eden elbette bir Allah var. (*)

**“Onlar feyzyâb-ı i’tilâ âsâr-ı kudretten”
“Alırlar hisse-i ibret temâşâ-yı tabiattan”**

—Ekrem

(*) Selanik Vali-yi esbâkî Nâzım Paşa'nın zirde (verilen) sebep ve tarz-ı hilkat-i mükevvenat hakkındaki manzumesi ne güzeldir:

Aşk etti çerâğ-ı hüsnü ikâd	Hüsn eyledi kâinatı icâd
Aşk oldu cemâl-i hüsnü meclâ	Hüsn eyledi reş-i nuru ihyâ
Aşk oldu zuhûruna talebkâr	Hüsn oldu garik-ı bahr-i envâr
Cûş etti tecelliyât-ı lâhût	Hüsn oldu surnâme-i nâsût
Aşk etti hafâ-yı hüsnü izhâr	Aşk eyledi aşka arz-ı didâr
Aşk oldu cemâl-i hüsnü tâlib	Mümkünde taayyün etti vâcib
Envârîni aşk edib hüveydâ	Hüsn oldu revanfezâ-yı eşyâ
Kenz oldu ıyân nihân göründü	Hüsn âyinesinde cân göründü
Envâr-ı sıfat olunca tâbân	
Tâb-âver olub cihân-ı imkân	
Nur etti cehân cihan-ı tecellâ	Envâr ile doldu zir ve bâlâ
Keşf oldu serâir ve zevâhir	Var oldu heyâkil ve mezâhir
Mazharda zuhûra geldi ervâh	Ervâha mukarin oldu eşbâh
Derya-yı muhabbet oldu zâhir	Envâr-ı telâtum oldu zâhir
Açıldı hazine-i hüvviyet	Saçıldı cevâhir-i muhabbet
Esrarı bilindi kâinatın	Envârî göründü mümkünâtın
Var eyledi feyz- zindegâni	Hey'ât ve hayat Künfekânı
Nurdan nihân oldu avâlim	Var oldu yok olmayan avâlim
Açıldı der-i hazine-i gayb	Bez-i güher etti gayb-ı lâ-rayb
Hurşid-i ezel salınca saye	Var oldu kürrât-ı bî-nihaye
Var eyledi şems-i evc-i a'lâ	Her zerrede bir âzim dünya
Her şemsde müstetir avâlim	Her zerrede münteşir avâlim
Her şemsde zerreler nümâyân	Her zerrede şemsler dırağşân
Her şemsde var kuvâ-yı zâhir	Her zerrede gizli her anâsır
Her şemsde feyz-i ömr câvid	Her zerrede mündemic mevâlid
Her şemsde var kuvâ-yı icâd	Her zerrede var kuvâ-yı ilâd
Her şemsde lem'a-i bedâi'	Her zerre başka başka lâmi
Her şemsin içinde her meâsir	Her zerre içinde çehâr anâsır

Günün bu azim hadisâtı
Derya-yı amâ temevvücatı
[gizli denizin dalgalanışı]

EVSÂF-I HÂLIK VE MAHİYET-İ HİLKAT

Her yerde hazır ve nazır olan, hiçbir mevcuda benze-
meyen ve gözle görülmeyen, her ihtiyaçtan vareste olan
Allah'ı tasavvur edemiyorum mu diyeceksin? Bu kusur
hakikatin vücudunda değil, sendeki ihata darlığındandır.

Bir mevce içinde bahr-i mevvâc
Her katrede katreler hiiveydâ
Etmekte muhit-i lâ-yetenâhi
Piveste bu mevceler hemvâre
Zâhirdeki mevceler serâser
Ki bahr-i kadîm mevce-âver
Ki münfekk olur vücud-u emvâc
Etmekle bu mevceler tekessür

Bir katrede bî-hisab emvâc
Her katrede sâd hezâr derya
Emvâcını aslında günâhı
Bahr-i melekût-u bî-kenâre
Umman-ı kadîme ric'at eyler
Emvâcî ile olur beraber
Ki yekten olur muhit-i emvâc
Hükmüne yem-i vahdete

tagayyür

Birdir eser-i kuvânümâ bir

Bir feyz-i hayatnümâ, Hudâ bir

Bir tohumun içindedir nebatât
Bir tohumun içinde feyz-i inbât
Bir tohumda zevk-i ta'm-ı esmâr
Madende basit ile mürekkeb
Her zerredeki kuvâ-yı mevcud
Her zerrede izdivâc-ı ilâd
Zevceyn biter giyâh her ân
Aslındaki feyz-i mennân
Vaktiyle olur bedîd ve zâhir
Nâmide kuvâ-yı tām mevcud
Bezl eylemese Sehhâ vü bezzâl
Mahsulünü kesse arz-ı nâbit

Bir zerre içinde madeniyât
Bir tohumdandır hayat ve hey'ât
Bir tohumda reng-ü-bûy-i izhâr
Bir zerre içindedir müretteb
Her zerre müncelî ve meşhûd
Düstûr-u müeyyed ile mu'tâd
Cevhinde olur veled nümâyân
Şahsındaki berk-ü bâr-ı nihân
Ber vech-i nizâm çehâr anâsir
Câmidde müncelî ve meşhûd
Sebz olmasa ger cibâl-i fa'âl
Buhl eyler ise semâ-yı sâmit

Zî-ruhun olur hayatı muhtell

Bî-ruhda olur kuvâ mübeddel

Acz ve noksanındandır.

“İdrak-i meâli bu küçük akla gerekmez.”

“Zira bu terazi o kadar sıkleti çekmez”

—Ziya Paşa

Bak anlatayım dinle:

Cenab-ı Hak buyuruyor:

“Cenab-ı Hak herşeyi muhittir.”

Yine Rabbül-âlemin buyuruyor ki: “Biz insana şahdamarından yakınız.” Yine Rabbü’s-semavât-i vel-arz efendimiz buyuruyor ki: “Allah göklerin ve arzın nurudur.”

Bu âyet-i kerimelerden anladığımı izah edeceğim:

Hududsuz bir nur-u ahadiyet deryası var. Asgar-ı (en küçük) nâmütenahi ve mütesanid nur cüz’lerinden mürekkep olan bu ummanda, her cüz-ü nur, asgar-ı nâmütenahi bir madde cüz-ü ferdini tekevvün ettirmiş ve ona muhit olmuştur; ve muhit olduğu cüz’ün de zuhur eden, tabiat, mahiyet, kabiliyet, istidad, kendisini muhit olan cüz-ü nurun, aleddevam ona verdiği nurdan, nefh ettiği ruhdan, telkih ettiği kuvvetten ibarettir. (*) Ruh mahsûl-ü nurdur.

Ruh ise, kudret ve kuvvet ile mevsuftur. İşte bu suretle her madde Allah’ın nurdan, bilcümle füyuzât-ı hayatiyyesini, kabiliyet ve kudretini alır. Ve binnetice irade-i ilahiyeye muvafık bir tabiat ve hareket peydâ eder. Bun-

(*)Şu tarifattan babasız veya babasız-anasız insan olabileceği anlaşılır; Hz. İsa veya Hz. Adem (a. s.) gibi, çünkü esas, telkinden ibarettir. Ve bu telkih, asgar-ı nâmütenahi cüz’lerden mürekkep yumurtacıklara su, hava gibi vesair herhangi bir cüz-ü muhit-i nurun veya ruh-u latifin temasıyla mümkündür. Ancak Allah irade etmelidir ki bu nur zerrelere o iradeyi hemen icra edebilsin.

dan da bütün mükevvenatın yedd-i kudret-i ilahiyede bulunması neticesi hâsıl olur.

Nurlu cüz-ü fertlerin imtizac ve terekkümünden, daha doğrusu meyil ve incizabından teşekkül eden insan, hayvan, nebat ve cemaddaki kuvve-i inkişaf, tenebbüt...., vs. kuvvetler hep Hakk'ın her yerde nasıl hazır ve nâzır olduğu ve kendi irade ve kuvveti lâhik olmaksızın hiçbir zerrenin harekete gelmeyeceği bununla anlaşıldı. Gelelim semavat ve arz bahsine, yani ulviyyet ile süfliyyetin mahiyetine:

SEMAVAT VE'L-ARZ

Nur-u ilahinin ihata ettiği zerrelere mürekkebe olarak vücud bulan bu derya-yı vahdet ve mükevvenat âlemini bir misal olarak ister hevâ-yı nesîmi farz ediniz ister deniz farz ediniz ancak bu ummanı esfelden a'lâya doğru bir takım tabakat ve derecata taksim ediniz, tabiidir ki yüksek tabakaların ecza-yı efradı daha latif, alçak tabakalarındaki daha kesifdir. Bu tabakatı mesela ondört tasavvur ediniz ve yedinci tabaka ile sekizinci arasını bir kısm-ı fâsıl diye kabul ediniz. İşte yukarıda kalan tabakat semanın yedi katı va alttakiler kısm-ı arzın yedi katı olur. Sath-ı arzdan gözüken ecram ve seyyarat da kısm-ı fâsıl da kalır. İmdi yedi kat gökteki ecsam ecsam-ı latifedir, ervahdır. Yedi kat yerdeki ecsam, ruh ile meşbu ecsam-ı kesifedir.

“Makam-ı zât-ı ahadiyet” yani “bu aâlimi muhit olan nur-i ahadiyetin nokta-i intişarı” âlem-i ulvide, en yüksek sūfelaya doğru bütün tabakattan geçerek intişar etmekte ve hin-i intişarında (yayılışı sırasında) ecza-yı mükevveneye (füyuzat-ı hayatiyye) ilkah etmekte ve ezel-

den beri latif ve kesif istediği cüz-ü ferdleri yaratmakta ve istediği gibi yaşatmakta ve istediği gibi kullanmaktadır.

HİLKAT-İ ERVAH VE TABAKATI

Tabakat-ı ulviyenin en yükseği-, nur-i ahadiyetin nokta-i intişarına en yakın bulunanıdır. Müstakimen ahz-ı nur etmektedir ki seyid-i mürselin Peygamberimiz efendimizin ruhu bu nokta-i âliyenin nurundan mahluk olduğu mülahaza olunur. Cenab-ı Hak evvela, Peygamberimizin ruhunu nur-i zatında halk buyurmuş ve onun ruhunda da bütün avalimi halk buyurmuştur.

Hadis-i kudsi:

“Sen olmayaydın eflâki halk etmezdim.”

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hakk’ın ilk yarattığı benim ruhumdur.”

Diğer hadis-i şerif:

“Ben Allah’ın nurundanım, müminler de benim feyz-i nurumdandır.”

Vakt-i ezelden ervahın bu suretle halkından sonra dahi bugüne kadar neşr-i füyuzat eden nur-i zat-i ilahi, Hz. Muhammed’in ruhundan bil-inkisar tabakat-ı saireye intişar etmektedir. Binaenaleyh diğer tabakat, nur-i zat-i ahadiyeti, müstakimen nokta-i zatdan değil ruh-i Muhammed (s.a.) vasıtasıyla ahz ederler. Ondaki sonraki ikinci tabaka-i semanın nurundan, yani Hz. Muhammed’in ruhunun mahluk olduğu tabakadan sonraki taba-

(*) Peygamberimiz (s. a.) efendimiz ervâh-ı mahlukanın ilk halk olanı olduğu halde âhir zaman peygamberi olarak dünyayı teşrif buyurmalarına

kadan diğer enbiya ve mürselinin ruhları^(*) ondan sonraki tabakadan evliyanın ruhları, ondan sonrakilerden ale'd-derecat salihînin ervahı mahluk olup en son taba-

gelince: hilkat-i Adem'den beri nasıl ki insanlar tedricen terakki etmiş ve ilk peygamberler her zamanın haline göre ahkâm-ı basiti tebliğ eylemeye memur olmuşlar ve zamanın tekemmülüyle tebliğat dahi tevessü ve tekemmül eylemiş ise ve âhir zaman nasıl ki her devrin ekmeli ise devr-i ekmel-i âhirin kitabı ve peygamberi de en ekmeli olmuştur.

Hadis-i şerif: “Ben ancak ahlâk-ı salihayı itmam için memur oldum.”

Diğer hadis-i şerif: “Dünya ve ahirette ibn-i Meryem'e benden evlâ ve yakın kimse yoktur. Benim ile onun beyninde başka bir peygamber dahi gelmedi. Peygamberler bir babanın evladıdır. Anaları ayırdır. Dinleri ise birdir.” Peygamberimizin muahhar olan yalnız cismen tevellüdleridir. Yoksa bahsi sebkât ettiği vechiler ruhen kadim idiler. Nitekim hepimizin ruhları da ezelde mahluk ve ezelden beri âlem-i ervahda mevcud idi. Bir vücuda taalluk sırası geldikçe rahm-i mâderdeki rüşeyme emr-i Hakla intikal etmekte ve o zamandan itibaren çocuk ana karnında oynamaya başlamaktadır. Ruh için gençlik ihtiyarlık yoktur. Bu, taşıyacağı kalbe, vücuda göredir. Büyüyen, eskiyen, eskiden anasından mürekkebe olan vücudlarımızdır. “Ölmek” demek o kalbden ruhun tekrar çıkması demektir. Ruh doğmamıştır ki ölsün. Binaenaleyh insanlar zât itibarıyla bakî sıfat itibarıyla fanidir.

Seyyid il-mürselin efendimiz cemi'i insanlara meb'usdur. Ve devr-i âhirde gelip geçecekleri onun ümmetidir.

Ayet-i kerime: “Biz seni kaffe-i nasa gönderdik.”

Sahib-i kemâlât veliy-yi maruf İsmail Hakkı Bursevi (kaddesallahu sırrahu) hazretleri bakınız hakâyık-ı Muhammediyye hakkında ne kayd buyuruyorlar: Peygamberimiz (s. a.) efendimiz, cemi'i insanlara meb'ustur. Gerçi enbiya (a. s.) aralarında, eşhas itibarıyla vahdet vardır ki cümlesi hakâyık-ı Muhammediyye'de munderic ve hüvviyet-i Ahmediyye'de mündemcidir. Ve cümlesinin kalbinde mütecellî olan envâr-ı ilahiyeye, nur-i Muhammed'den müstefâd ve getirdikleri ahkâm ve şeriatler levh-i Kur'ân'dan müstenbittir. Zira Kur'ân, cemi'i hakâyıkı câmi olduğu gibi cümle-i şerayi'i de hâvâdir. Levh-i mahfuz, filhakika ondan ibarettir. Onun için Cenab-ı Hak buyuruyor: “ve la ratbin ve la yabisin illa fî Kitabın mübinin.” Enbiya ve evliyanın kemâlatı, Fahr-i âlem (s. a.) efendimizin kemâlatından me'huzdur. Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de buyuruyor: Ve raf'e ba'dahum derecatin.” Cemi'i esmânın istimdadı “rahman” ismindendir ki makam-ı hâtem-i nübüvvet ve şefa'at-i âmmedir. Ve cemi'i esmanın intihası da onadır. Ve onun istimdadı ism-i zâtandir ve bu sırra işaretten Kur'ân'da buyuruluyor. “Kuli'd'ullahe evi'd'ur-rahmane eyyamen ted'u felehu'l-esmau'l-hüsna.”

İsa (a. s.)nın kitabı olan İncil'de nâm-ı Mustafa (s. a.) var idi ki Ahmed

ka-i semadan ise insanların en fena istidadlılarının, ahlâk-sızlarının ruhları mahluktur. Nebatat, hayvanat, cematat gibi anasır-ı süfliyye, semavattan aşağıki tabakaların nundan mahluktur.

İşte mahrukatin ruhlarındaki feyz ve letâfetin derecesi, nur-i ahadiyetin füyuzat-ı ilahiyenin mansıbı ve bütün avâlîme taksim ve ibzal noktası olan birinci tabakaya kurbiyetiyle tezayüd ve tebâüdiyle tenakus ediyor.

ULVİYYEN VE SÜFLİYYET

İnsanın eşref-i mahlukat olması, ruhunun ulviyyetindedir. Fenalıklara meyil edebilmesinin sebebi, unsuru “süfli” sir vücud giyinmiş, hayvani bir nefis taşımış oldu-

yazılmış idi ve hamil-i livâ il-hamd olup Adem ve min dunihi (arkasından gelenler) ol liva-i ali tahtında mahşur olsalar gerektir. (“Küntü nebiyyen ve Ademu beyne’l-mai ve’t-tin.”)

Ahmed isminden, ziyade hamidiyetleri; Muhammed isminden, ziyade mahmudiyetleri zâhirdir. Mahmudiyet ef’âl ve ahlâk cihetinden olmakla Muhammed ile âlem-i ayn-ı hariciye göre tesmiye olundular. Zira ef’âl-i hamîde ve ahlâk-ı celîle âlem-i ayna teşriflerinden sonra zuhur eyledi. Kur’ân’da deniyor ki “İnneke le’ala hulukin azimin” lakin Hakka taalluk eden hamidiyetleri ibtida-yı hilkat-i ruhaniyelerinden beri emr-i müstemirdir. Zira lisan-ı ruhaniyelerinden beri emr-i müstemirdir. Zira lisan-ı ruhaniyyetin sual ve tekellümü hilkat-i cismaniyyeye mevkuf değildir.

Ummî sıfâtı Peygamberimiz (a. s.) efendimiz hakkında “kemâl”, sairler hakkında “noksan”dır. İkisini de bir suretle telakki edenlerin ta’ziri lâzım gelir.

İlhamın husulü ve levh-i kalbi intikaşı, ummiyet üzerine men’uttur. Yani kalbi rûsum-u mâ-sivadan bil-küllîye ta’riye ve tecride muhtacdır. Binaenaleyh bu hususta âlim dahi ummi olmadıkça âlim ve arif olamaz.

Tevrât ahkâmı hâvidir. İncil-i şerif ahbarı hâvidir. Ahkâm hususunda nasârâ (hristiyanlar) dahi İslâmiyetten evvel Tevrat’a tâbi edilirdiler. İncil Tevrat’ı teyid etmiştir. İncil hakikatte eczâ-ı Kur’âniyyededir. Zira Kur’ân sair kütüb-ü ilahiyenin hakâyıkını câmi’dır. İmdi İncil hassa-i Kur’ân olduğu gibi İsa (a. s.) dahi ol hassanın tercümanı ve seyyid-i kâinat efendimizin bi-kaderi’l-hasse varisi olur.

ğundandır. Yoksa melâike gibi masum, müsbet ve basit bir halde kalırdı. Melaïke âlem-i ulviden olduğu gibi unsur-i nefis ile yani âlem-i süfli ile alâkası da yoktur. Hayvanlar, muzır diye çekindiğimiz böcekler, hem âlem-i süflidendir, yüksek ruhlar süfliyetten sıkıldıkları gibi süfli ruhlar da ulviyyetten zevk alamazlar. Yüksek ruhlu insanlar fenalıktan çekinir. Hep hayırlar iyilikler etmek ister ve bu uğurda yapacağı fedakârlıktan ve yorgunluktan zevk alırlar. Ve bir fenalık işledikleri zaman nedamet hissederler, vicdanlarından azab duyarlar. Alçak ruhlu insanlarda ise bu his yoktur. Ve iş ber-akisdir. Onlar da iyilikten bir zevk, fenalıktan nedamet duymazlar. Bazıları ancak fenalık yapmakla nefisini rahatlandırabilir. Hevam, haşerat dahi tab'an alçaklarda gezer, kuytularda gizlenirler. Ve kendi hesaplarına fırsat gözetirler.

TABIAT-I HİLKAT VE TE'SİRATI

Madem iyilikle mükellefiz ve irade-i külliye Cenab-ı Hakk'ın yedd-i kudretindedir. Niçin her mahluku iyi hilkatde yaratmadı; sual-i varidine cevabım:

Zerrâtın hikmet-i hilkatinde iki esas mevcuddur:

1) Tecânüs 2) Te'âküs

Yani: 1) İmtizac, 2) İhtilaf

Yahud: 1) Muhabbet, 2) Nefret.

Birincisi, zerrâtın yekdiğerine sokulmasını, diğeri de tepeşmesini mûcib olur. Bu suretle mütecânisen birleşen müsbet ve menfî, muvafık ve muhalif kütleler, kuvvetler, yekdiğeriyle mücadele edip duruyorlar ki muvazene-i kâinat ve her âlemde her vücuddaki sıhhat-i muvazene, böylece "te vazün-ü kuvâ" ile mümkün oluyor.

Zerrâtdaki bu tezahürat: esmâ ve sıfat-ı ilahiyenin ta-addüdünden, tecelliyatının tehalüfündendir. Mesela “Hadi”, “Nâfi” gibi esmâ-ı celilenin mazharı mahluk olduğu gibi bunlara muhalif olarak “dal”, “mudill”, “mâni” gibi esmâ-ı ilahiyenin mazharı dahi vardır. Ki bunlar evvelkilerin işini bozmak için uğraşır dururlar. İşte iyilik, fenalık diye tarif ettiğimiz ahval, işbu esmâ-yı mütezâde mazharlarının mücadele bir tarafın hal-i tefevvuku neticesinden ibarettir. Zamanın iyiliği, fenalığı demek, müsbet veya menfi âmal ile muttasıf anasırdan birinin diğerine muvakkaten tefevvuku ve derece-i tefevvuku demektir. İyiler zayıflayıp sustu mu fenalar kuvvetlenir ve sesini yükseltir. Fenalık yol alır. Buna da “fena zaman” derler. Bilakis iyiler gayretlenir kuvvetlenirse fenalar susar ve siner, iyilik yol alır ki, buna da “iyi zaman” derler.

Bu hal ruh ve nefste de aynıdır. Bendeki esbab sıhhatte de aynıdır. Mesela ruh ile nefis daima hâl-i mücahededir. Hilkatın, tıynetin ruh iyilikler ister, faziletten hoşlanır. Nefs ise, hırs ve menfaate tabidir. Menhibattan hoşlanır. İnsanın benliği (yani dimağı veya vicdanı) kendisinin bu iki kuvvetin muhalif arzularını müşahede etmektedirler. Son kararı verecek olan kendi benliğidir. Yani akıl ve ilme müstenid muhakeme ve kararıdır. Derpiş edeceği düstur ise ahkâm-ı şer’iyyedir. İstimâl edeceği irade, irade-i cüziyyesidir. Ve irade-i cüziyyenin hikmet-i vücudu da budur.^(*) Eğer bir meselede ruhunun arzusuna taraftar

(*)Abdde irade-i cüziyye dediğimiz salâhiyet, “ihtiyar-ı cüzi”dir ki onunla bir nesnenin ihtiyarına kâdir olur. “İrâdat-ı Hakk” yani irade-i küliye onun üzerine sâbık olur; şöyle ki, ibtida abd bir nesneyi ihtiyar eder, saniyen Hak Teâlâ onun muhtarını irade ve halk buyurur. Allah iradesini lâhik etmedikçe kul ne emri icra edebilir ne de menhîyi terk edebilir. Bütün iş kuvvede, niyette kalır. Fi’le çıkması Hakk’ın elindedir. İşte onun

olur da nefsinin istediği fena şeyi yapmaz ise, irade-i cüziyyesini hüsn-i istimal etmiş, günahdan kurtulmuş olur. Yok nefesine uyar; ruhunu mahzun, âciz bırakarak fenalığı işlerse, ihtiyarını su-i istimal etmiş, günaha girmiş olur. Ruhun istediği iyiliklere nefsin muhalefeti lâ-büdd'dür (Çünkü her iyilik açık bir zahmet ve külfettir. Zahmet ve külfet ise nefsi hesabına bir zarardır). Eğer insan ruhuna uyar da elinden gelen o iyiliği li-vechillah yaparsa sevab kazanmış olur. Eğer yapmazsa taallukuna göre ya maddi ya manevi bir itab ve hicaba dahi duçar olabilir.

Diğer misal: vücuddaki lâ-yetenâhi adedde ve aynı zamanda yekdiğeriyle hal-i mücadele olan küreyiyyat ve hüceyrattan müsbet çalışanlar hal-i hakimeyette olursa o insanın sıhhatine iyi derler. Menfi çalışanlar hakim olursa sıhhatine fena, hasta derler. Bu fenalık derece derece ölüme kadar gider. Doktorların ilacı, vesâyâsı hep mağlub hüceyratın takviyesine, tevazun-u kuvâyı iadeye masruf olduğu gibi, ulemânın, mürşidlerin vesâyası da hep ruhu takviye ve nefse hakim kılmağa masrufdur. İşte ulemâ ve hükemânın vazifesi; heyet-i ictimaiyenin vücudundaki hüceyrattan ibaret olan insanları, ilm ve marifet ile ve bin-netice hayâ ve hassasiyet-i ulviyye ile techiz etmek, bünye-i ictimaiyedeki mücadelede kendilerini sıhhat-i muhakeme ve nefse hakimiyet kudreti gibi müsbet sermayelerle takviye etmek, iyileri ve iyiliği ve cahilleri ona tergib etmek ve bu suretle de memleketlerde müsbet muvazeneyi takviye ederek zamanları "iyi" kılmaktır. İşte Cenab-ı Hak kuvâ-yı mütezâdeyi görülüyor ki hikmet tahtında yaratmıştır. Ve bu avâlimdeki saltanat da bu hik-

metle tecelli etmektedir. Ve şuûnun taaddüdü de bu hikmete bağlıdır. Dünyadan mücadelenin kalkacağı zann edenler hikmet-i hilkatten bîhaber olanlardır.

Muvazene-i kuvânın muhtel olması, ifrat ile tefrit meselesidir. Bu da “fenalık” demek olduğu gibi müsbet veya menfi bir tarafın hakimiyet-i mutlakası yani muhalefetin külliyyen ma’dumiyeti de inhilal-i mutlaktır. Çünkü ba-

sitlik âlemi zuhur eder. Fenalık kalkarsa iyilik ve iyilik arzusuyla yapılan faaliyetler de ortadan kalkar. Ve bin-netice fenalığa doğru gidilir. Vücut-u insanî için mevt denilen bu hal bünye-i ictimaiyye için izmihlal, ve âlem-i mükevvenat için kıyamet demektir. Cenab-ı Hak bilcümle madde zerrâtını ihata bel’etmiş olan ve kendilerine tabiat-ı eşya denilen ruhu vermekte olan nurunu isaleden bir an için alıkoyarsa bütün eşya havas ve kabiliyet-i tabiiyyesini gaib ederek bir inhilal-i tam zuhur eder ki bu bir kıyamettir. Bundan anlayacağız ki her mahluk iyi tabiatda yaradılardı, bir basitlik hükümfermâ olacaktı ki hayat-ı faaliyet ile kaim olan şu saltanat ve avâlim denilen mefhum kalmazdı, çünkü rekabet ve müsabaka ve mücadeleye lüzum kalmazdı. Şimdi Cenab-ı Hak akrebi veya şu bu muzır telakki edilen mahlukatı acaba niye yarattı diye düşünenlere diyeceğim ki: “Evela onların muzır telakkisi bizim kendi benliğimize göredir. Biz de onlar için muzır değil miyiz? Hikmet-i hilkat sual olunacak olursa herhalde yine hayrımız için yani pislığe karşı mücadele lüzumu hiss ederek temizliği elde etmek içindir. Her haşerat insanları hal-i kemâldir, cümlesi birer cünud-i münebbihedir. Haşerat, pis, râtib yerlerde vücud bulur ve ürer. Onların keyfi de öyle yerlerde gelir. Gıdaları da mayaları gibi pislik ve tabiatları fenalıktır. İşte pis-

lik ve rutubet (çamurluk ve bataklık) ise sıhhatte muzır olduğu için insan aldırılmazlıktan gelirse onu zorla faaliyete getirecek vesait-i tehdiyyeyi yine o fenalık, o pislik ihzar eder. İğneleriyle neşterleriyle mikroplarıyla ordusunu insanlara saldırtır. Bu suretle de pislik, fenalık tesirini göstermiş olur. Eşrefiyet ulviyet ile kâim ve bu da taharet ve nezafete ve bin-netice letafete meyl ile hasıl olur. Saniyen mevcudiyet sıhhatle kâimdir. Peygamberimiz (s. a.) efendimiz ilm-i ibdane ehemmiyet vermesi hatta ilm-i edyane takdim etmesi bundandır. İnsana amelden evvel sıhhat-i beden lazımdır. Ancak “akrebin, haşeratın ne kabahati var ki, Cenab-ı Hak onları insanlar veya diğer zıddı hayvanlar tarafından ölüme mahkum yarattı” diyenlere karşı da arz etmek isterim ki evvela onlar hep ecel-i kaza ile ölmezler. Saniyen mayaları itibarıyla hayatlarından memnundurlar. Onların bedbaht görünmeleri bizim nokta-i nazarımıza göredir. Onlar da hodbin, hodperest olmasalar, kendilerinden maadasını fena görmeseler, neşterlerine sokmağa lüzum görmezlerdi. Binaenaleyh netice itibarıyla kendi rollerini oynuyorlar demektir. Bizim için hayat olan temizlik onlar için fenadır, memattır. Ve onlar neşterlerini sokub kanımızı emdikleri zaman en büyük emellerine nail olmuş ve mesud addolunurlar. Bahusus her haşerat mesela her akreb insan tarafından veya hasmı bir hayvan tarafından öldürülmüş değildir. Ancak bunlar, kendi hırslarını, arzularını, rollerini ifa sırasında bazen bin mücadelenin kurbanı olanlar yalnız onlar mıdır? Kendi sülfî tabakasında, rutubetli yuvasında nice evlad ve ahfad yetiştirilmiş, nice mürüvvetler, saadetler idrak ederek ömr-ü tabiisini doldurmuş akrebler, yılanlar olduğu gibi, insanlar arasında da nice akreb sıfatlarının, darağacı, mahpes görmeden sevk-i tali ile yakayı ele vermeden kö-

tülüklerini ömr-ü tabiilerinin sonuna kadar yapa yapa muammer olanları da ne kadar çoktur. Bunlar fenalıklarını, darağaçlarını, envâ-ı cezaları göze alarak, bile bile, isteye isteye yapıyorlar mı? O halde akreb kendi hesabına niye bedbaht olsun? Netice itibarıyla her muzır haşerat gibi akrebi de akreb tıynetindeki insanı da insanları daima ikaz ve intibalıda bulundurmaya sâik birer vasıta olarak telâkki etmek lâzım gelir.

Binaenaleyh hilkatta abes yoktur; bier sır-ı hikmet vardır; cibilliyette ulviyet veya süfliyet vardır. Her mahluk, muhit-i hilkatin icabatına tâbi ve ondan ahz ettiği tabiatın âmili ve ameline göre girdiği mücadelede alacağı neticenin -müsbet, menfi-müstehakıdır. Nariler nurdan korkarlar, nuriler nardan. İnsanlar ise akıl ile his ile mücehhez, muhakemeye, temyize, ihtiyara malik olduğundan mahlukatın eşrefi olmuşlar; ancak eşrefiyetleri, irade-i cüziyelerinin hüsniyete makrum olmalarıyla mütenasiben tezahür etmektedir.

Evet insanların eşref-i mahluk olmasının bir hikmeti de mahiyet-i ruhiyesi itibarıyla unsurî ve süfli olan nefsi-ni ibadet ve istikamet ile tehzibe ve bu suretle edineceği hüsn-ü ahlâk sayesinde sırrında ve istidadında mündemiç fezail-i ulviyeyi bi-lutfihi teâlâ inkişafa kabiliyeti olmasındandır!

Hadis-i şerif:

“Allah’a iman ettim dedikten sonra (harekat ve sekenatta) istikamet al”

(Yani her halini düzelt.) İşte dervişlik bu istikamet meselesinden doğuyor.

Mücahede-i nefis:

Hayvan-ı nâtik halinde doğan, fakat mahiyeten eşref-i mahluk olduğunu mûlahaza edib eşrefiyetini fiilen izhar için halk-ı istidadından ve Cenab-ı Hakk'ın vaad-i tevfi-kinde kuvvet alarak ruhen terakkiye ve nefsen salâha çalışmak, dervişlik demektir.

Derviş, bu lutf-u mev'udu sermaye-i sa'y edinerek anasırındaki sıfat-ı hayvaniyeden kurtulmak ve hiç değil-se pek muzırrından az muzırrına intikal için^(*) çalışır ki bu

^(*)“İsmail Hakkı Bursevi (k.s.) hazretlerinin sıfat-ı insaniyye ve sır-ı fitrat ve hüviyet-i insan hakkında yazdıklarının bir kısmı teberrüken ve aynen ber-vechi-âti derc edildi:

İnsanda cemi-i sıfat-ı hayvaniyye mevcut ve lakin her ferde biri gâlibdir ki onunla ol sıfat sahibi ol hayvan suretini bulur. Mesela fare ve karcında “hırs” serçede “şehvet” ve sırtlan ile arslanda “gazab” kedide “kibr” köpekte “buhl” (cimrilik) ve hınzırda “şereh” (açgözlülük) yılında “hased” galibdir. Sıfat-ı hamîde dahi buna kıyas oluna: Arslanda “şecaat” horozda “sehavet” baykuşta “kanaat” deve de “hilm” (uysallık) kedide “te-vazu” kelbde “vefâ” kargada “bukur-erkencilik” tazıda “himmet” gibi. İnsan zaaf-ı beşeriyet ile kuvvet-i kudsiyyeyi cem ve acz-i zâhire kudret-i bâ-tıneyi zamm etmiş olur. Ve kâh olur ki kuvvet-i batıne zahire dahi sâri olub havârik zuhur eder. Zaaf-ı suveri başkadır. Zaaf-ı hakiki kuvve-i kudsiyye ile müctemi olur. Nitekim şe'n-i zaaf (zayıflık konusu) da Kur'ân'da gelir (ve hulika'l-insan). Yani insan mahluk-u za'if iken bâr-i emaneti hamil oldu ki ecrâm-ı sikâl ve heyâkil-i kavıyye ondan imtına eymiş idi. İnsan cemal ve celali, melek cemali, şeytan celali hamildir.

Mesnevi (“Ger tü seng-i sahra ve mermer şeri / Çün be sahibi dil resi gevher şeri”) (Sen taş parçası ve mermer bile olsan / Bir gönül sahibine ulaştığında altın olursun.) sual olunursa ki insanın cümlesi fitrat-ı asliye üzerine mefturdur. Bazıları ne vehile “taş” hükmünde olur? Cevab budur ki meftur olmak mutlak istidadı beyandır. Bu ise şekavet-i cibilliyeyi mü-nafi değildir; pes bundan “Ma min mevludin illa ve kad yuledu ala fıtrati 'l-İslam” hadis-i şerifi ile “inne'l-gulamu'llezi katelehu'l-hadru tubi'a ka-fire” hadis-i şerifi meyanında tevfiik zâhir olur ve böyle demek dahi caizdir ki fıtrattan murad âlem-i misakda olan kavil (“bela”)dir bunda ise adem-i şekavet lazım gelmez.

Hadis-i şerifden (sırru'l-insani sırrı ve sırrı sırrıhu) malumdur ki Hak Teâlâ'yı ârif-billah olanların kulûbundan aramak gerekdir zira onların kulûbu nazargâh-ı ilahi ve mezhahir-i tecelliyat-ı nâmütenahidir.

mücahede, hayvani hırsılara karşı ulvi hislerle insani faziletler lehine mücadeleden ibarettir. Lisan-ı şer'î şerifde "ekber cihad" diye tavsif ettikleri cihad, işte bu mücadeledir.

Hadis-i şerif: "Mücahid: Allah için nefsiyle mücahede edendir." Mukaddesatı ile alâka ve rabıtası olmayan, ve fedakârlık aşkı duymayan, nefesine tâbi ve esir bir şahsın, harici düşman ordusuna karşı muharebe ve mücahede istihdamı, ne kadar semeresiz ise, ruhu, ulviyyeti, manevi zevkleri, faziletleri, his veya tasavvur etmeyen bir münkirin de nefsiyle mücadele ihtimali o kadar zayıftır. Onlar kakhâr nefislerinin zir-i hakimiyetine düşen bîtab

Tabiat ve nefisten kuvvet-i şehevîyye, tab'ın dini, ve hevâ-yı nefsin mezhebîdir. Ve muktezâ-yı tab ve nefis olan şehvet ve hevânın husulü, fi-nefsil-emr tevfiğden değildir, belki hızlândandır. Gerçi dalâl ehlinin dahi sülûku Hakkadır velakin Mudill ismindendir, ve nitekim hudâ ehlinin sülûku Hâdi ismindendir:

Nefs ve tabiatı idrak-ı hakiki yoktur, pes ve nefis ve tabiatı mutabaat edenlerin ulûm ve maarifî cehl hükmündedir. Cahil olan kimse hakikatte kâfirdir. Zira cehl Hak'dan gaflettir. Gaflette ise küfr-ü nihai vardır. Nitekim Kelimât-ı Attariye (k. s.)de şöyle gelir:

Her ankü gafil ez-Hakk

Der an dem kâfirest amma nihanest

Eğer an gafili peyveste budi

Der-i İslam pervey beste budi

Nefs zinde ve kuvâsî şiddet üzerine oldukça kalb mürde ve kuvâsî dahi zaaf üzerine olur. Malum ola ki insan bive kuhasebit-kabia ven-nefs cemî'i sıfat-ı zemîmeyi hamil ve cümle-i hayvanat-ı dârrenin evsafını müştemil olduğu gibi bi-hasebil-kalb ver-ruh dahi kâffe-i sıfat-ı hamîdeyi hâvi âmme-i hayvanatı nafiânın evsafını muhtevîdir. Lakin vücudunda imkan ve vücubdan hangisi galip ise nefis ve tabiatı ehli olup hayvanat-ı nafia gibi nafi olur. Pes insan sıfat-ı mütakabilei ilahîyyeyi cami olup enmuzec-i âlem vakî olmuştur.

Nazar kıl âlem-i esmaya Hakkı çeşm-i ibretle

Müsammadan nice yâr ve nice ağyâr olur peyda.

Nefs ve tabiatın tahakküm ve tesvilatına mukavemet için Cenab-ı Hak ruh-i insanınin yardımcıdır. Sâlike mertebe-i şeriatta islah-ı tabiat ve mertebe-i tarikatta islah-ı nefis lazımdır.

ruhlarının mahiyetini idrak edemezler. Feryadını işitemezler. Onun içindir ki, taleb-i hidayet, taharri-i hakikat için silkinmeğe, kalkınmağa lüzum ve gayret hiss etmezler. Dalâletten kurtulmak için uğraşmazlar. Yalnız derin bir yüksüzlük, tadsızlık, neşesizlik, havf (ve henn) suizan acıları içinde kıvranıp dururlar. Nur-u hidayeti göremeyen, ruhundaki asalet ve mahiyeti bilemeyen karanlıklara sapmış, şaşırılmış kalmış olan bu gafiller, nuru göremiyoruz diye nurun hakikatini inkar ederler. Ve madem biz göremiyoruz, öyle ise vücudu yoktur diye iddia ederler ve itiraf-ı gaflet ve kusur etmemek için inad ederler. Çünkü inad evsâf-ı nefsanîyedir; zaten hastalıkları da nefislerinin ruhlarına hakimiyeti değil mi idi, tabiat-ı nefsanîye zuhûru pek tabiidir. İşte münkirler onun için tabiatperesttirler. Bunlar içinde şöhret (*) için, kuyûddan (kayıtlardan) (***) azâde kalmak için dini inkar edenleri olduğu gibi, nefislerine uyararak feraiz-i diniyyeyi ifadaki kusurlarını itiraf etmektense hakâyık-ı asliyyeyi ceffe'l-kalem (bir kalem) bil—külliyye inkar etmeği daha kolay görenler de vardır. Bu sonuncular kusurlu bir âbid olarak halka görünmekden ve kusurlu yaşamaktan ise sahib-i felsefe bir müddei, nev-zuhûr bir müceddid sıfatıyla görünmeği tercih ederler. Halbuki biçarelerin başları ağrıyınca yine Allah'dan istimdad ederler.

Anan baban var da son baban “Hazreti Adem”in yarıdanı kimdir deseler; herhangi bir hadiseye atf ederler. Bu hadisenin neden bugüne kadar emsali yok, niye hâlâ kimse bir karınca yaratamıyor diye sorulursa acaba ne derler? Madem ki nizam-ı tenasül Hazret-i Adem'e kadar daya-

(*) “Hırs-ı şöhret” dahi sıfat-ı nefsanîyedir.

(**) “Tekalif ve vezaif-i âliyeden kaçmak” evsâf-ı nefsanîyedir.

nır, ondan sonra madem ki fevkaalede bir hal, bir mebde vardır, o halde fevka't-tabiadır. Binaenaleyh madem tabiat kanunlarına göre herkesin ebeveyni olacakmış, şu halde ya Hazret-i Adem'in hâlıkını tanımak veya bütün tarih kitaplarını da nefyetmek lazımdır.

Efendiler, Allah'ı tanımak, Allah'ın vücudunu his etmek keyfiyeti; ne ilme ne cehle âid bir meseledir. Bir mahluk en tabii hissi ile bunu his ediyor. En tabii ihtiyaç ile bir Allah'a olan ihtiyacını duyuyor. Binaenaleyh mahlukatda tabiatıyla aslolan hal, imandır. İnkâr değildir.

Şarklı, Garblı, âlim, cahil, beşeriyetin; en âzami ekseriyetinin gayrimümkir olması da bu hal—i tabiinin imanda olduğunu isbat eder. Kurûn-u ahîredeki (son asırlardaki) vaziyet böyle yani en müterakki bir asır olan bu asrın a'lemi ulemâsının kısm-ı a'zamı ve küllisi mu'tekiddir (inançlı) ve bu asır ile ibtida-yı hilkate kadar olan her asırda her mahluk veya batıl herne şekilde olursa olsun bir Allah istemiş, Allah aramış ve Hakkın hakikatini öğreninceye kadar da boş durmayıp yine bir şey'e Allah diyerek sığınmış, sarılmış, tapmış, her halde bir şey'i sevmiş, bir şey'i ma'bud olarak benimsemiştir. Enbiyâ ve rusul-ü kiramın tebligatını işitmeyen, dinin irşadatından mahrum kalan hücre yerlerdeki, memelik-i ba'idedeki insanlar, cemaatler vahşi kalmışlar fakat ma'budsuz yaşamamışlar. Hepsisi sevk-i tabii ile tapacak birşey aramışlar ve birşeyi göze kestirerek kudsiyetini tahayyül ve tesbit ederek, (ay, güneş, hayvan ilh.) bir şey'e tapmışlardır. Ancak hatâ bunların vicdanlarında değil cehlinde, galat zanlarındadır. Sâni diye masnû'a (meydana getiren diye meydana getirene), hâlık zannıyla mahluka tapmışlar. Ve zaman ile, ilm ile eserden müessire geçmeye başlamışlar-

dır. Fakat calib-i dikkat olan nokta bütün vicdanlarda ubudiyyetin, ma’budperestliğin asıl olması ve ruhların buna atşân (susuz) bulunmasıdır. Beşer her an ve zaman ma’ruz kaldığı şuûn karşısında acz ve zaafını görerek kendinin sahibini ve o şuûnun hâlıkını arayıp ilticaya zâruret-i kat’iyye his etmiştir.^(*)

Madem her devirde ekseriyet-i kâhire mu’tekiddir, o halde sayılamayacak derecede adetleri az ve cemiyet-i

^(*)Ma’bud için kalbinde mahabbet, aşk kaynayan insanlar dahi zuhur etmiş ve bunlar da âşıkının önüne düşerek mahbub ve ma’suku olan ma’budu taharri ve tayine çalışmışlar. Fakat daire-i irşaddan uzak veya mahrum kalanları gözüne cemal-i ilahi tecelli eden mahlukata bağlanmışlar, mecazda uğramışlar, bir kısmı da gözlerine birşey kestiremeyerek kendisini göstermesini tanıtmasını Cenab-ı Hak’dan niyaz ile meşgul olmuşlar, firkatgede aşıklar gibi yanıp durmuşlar; hatta bunlardan birinin hali ki Mesnevi-i Şerifde mesturdur, meâl-i hikmeti şöyledir: Çoban olan sahib-i vak’a bir gün kendince ibadetini yaparken, ma’bud-u gaibine ilan-ı aşk ve davetten ibaret olan niyazlarına devam ederken Hazreti Musa oradan geçiyormuş, dalgın baygın kendi kendine birşeyler söyleyen bu çobanın hali nazar-ı dikkatini celb etmiş ve ne diyor diye dinlemiş. Bakmış ki çoban “Allahım gel, cemalini göster seni seviyorum, sana dayanamıyorum, yalvarırım gel; bilsen sana neler ikram edeceğim, sana ne iyilikler yapacağım gel, sana sıcak süd içireceğim, gömleğini yıkıyayım, bitini ayıklayayım” diyormuş. Hazreti Musa (a. s.) bu sözlerden müteessir olmuş, şeriat namına kendisini ikaz etmek istemiş ve asâ ile dürterek tevbihkârane demiş: “Ey gafil ne söylüyorsun, Allah senin zannettiğin gibi değil, hiç böyle sana iftikar edecek Allah olur mu, Allah’ın biti, kirli gömleği olur mu, süd içer mi?”

Çoban ürkmüş (fakat kitabın başındaki tasavvur ettiğim derddaşım gibi hemen Allah’ı yüreğine bastırarak, saklayarak sinmiş) Cenab-ı Hak ise, bu vak’adan sonra kırk gün geçmiş ki Hazreti Musa Aleyhisselama hiç hitabta bulunmamış. Hazreti Musa teessüründen yerlere yuvarlanmağa, göz-

yaşları dökerek gazab-ı ilahinin sebebini anlamak için niyazlara başlamış. Nihayet Cenab-ı Hak hitab buyurmuş: “Ya Musa, niye incilttin benim sevgili çobanı” demiş.

İşte bu nazar-ı ibret ve hikmetle göz önünde tutulacak bir meseledir. Çoban deyip geçmeyelim, cahil deyip atmayalım; Allah ile kul arasına girmeyelim (Bizim vahdette ne ilm ne âlim isterler—Yevm-i lâyenfa’da kalb-i selim isterler).

beşeriye içinde tek-tük görülmüş olan münkirler bilmelidirler ki kendi istinad ettikleri kavânin-i tabiiyyeye nazaran da vaziyetleri gayntabiidir. O halde dinsiz, münkir bir âdem hikmeten dahi ya galat-ı tabiat olarak vücud bulmuştur veyahut dimağan ma'lul diye kabul edilmek lâzım gelir.

“Göz ile görülemeyen el ile tutulamayan şeylere nasıl inanayım” diyenlere cevabım:

Efendiler kat'iyet-i maddiye ile his ettiğiniz şeylerin vücuduna inanmak istemiyorsunuz; fakat tarihin kaydettiği mucizelere, kerâmetlere, elyevm ehl-i turuk'un (tarikat ehli) göstermekte oldukları “bürhan” denilen fevkaladeliklere^(*), bugün taammüm eden ispartizma, telepatizma ve emsali ilimlere ne diyeceksiniz. Gördüğünüz rüyalara, hissikablelvuku'lara ne diyeceksiniz. Hiç yoktan his ettiğiniz ruhî inbisat ve inkıbalara ne diyeceksiniz. Bunların da esasını araştırmamak için ne bahane bulacaksınız.

Efendiler, bedbahtlığınızın derecesini bir mümin uzaktan daha iyi görür. Çünkü kendisindeki safâ-yı ruhdan siz mahrumsunuz; mümindeki kuvvet-i kalbden, istirahat-ı vicdandan, huzur-u kalbden siz mahrumsunuz. İçinizdeki maddeten kendisini en mes'ud görenler bile koyu bir bedbahtlığın alâimini izhar edip dururlar.

Bu hicran ve hüsrân ve hüsrân alâiminin esbabını istediğiniz kadar tecahül den geliniz veya setr etmek için bin dereden su getiriniz. Öyle müdhiş bir bîkeslik (yalnızlık),

^(*)Dervişler, fennin kabul edemeyeceği ve kat'iyet-i riyaziyye ile kavânin-i tabiiyyeye sığdırılmayacak şeyler yapıyorlar. Mesela: kalbine şiş sokmak, furuna girip ateşler içinde oturmak gibi harikalar gösteriyorlar.

ümitsizlik, öyle acı bir yetimlik içindediniz ki bunun acısını da ancak siz iyi bilirsiniz.

Efendiler: Her mevcudun bir mucidi, her hareketin bir muharriki, her masnu'un bir hâlıkı, her tertibin bir müret-tibi, her iradenin bir müdiri, her kanunun bir vâzı-ı, her tecellinin bir müridi vardır.

Geçenlerde pek zâhid ve âbid olan bir arkadaşım hal-i zühdünden bahsederken diyor ki “Ben mektebden çıkınca itikadım zayıf idi. Kudüs’e gittim, orada gayrimüslim levanten birkaç genç ile dost oldum. Bunlar büsbütün akidesiz, münkir idiler. Çünkü onlarca “modern” olmak, mümtaz olmak bu idi. Ben de onlara uydum, eski itikadım dahi elden gitti. Bir akşam Kudüs haricinde bir mesireye gittik, yedik içtik, gece dönüyorduk. Pek susamış idik, su bulmak derdine düştük. Ben uzakta bir ışık gördüm ve arkadaşlarıma dedim ki, bu ışığın olduğu yerde su olacak. Çünkü muhakemem kat’iyetle şöyle idi: “Madem yakılmış bir ışıktır elbette bunu yakan vardır. Bu zi-hayatın elbette suya ihtiyacı ve binaenaleyh yanında suyu vardır.” Hemen o istikamete yollandık; filhakika bir çoban kulübesinin yanına gelmiş ve orada bir kaynak su bulmuş idik. Ben doyuncaya kadar içtim ve keyfimden arka üstü yere yattım. Şu vaziyette derhal sema ile karşılaşmıştım. Oradaki lâ-yetenahi yıldızlar gözüme batmaya başladı. Kendi kendime yine aynı muhakeme ile bilâ-ihtiyar dedim: “Ey gafil, bir küçük kör kandilin sahibi, bir ışığın yakarı olur da; bu kadar yıldızın, kamerin, nur âleminin sahibi, sâni’i, koca şemsin nur vereni olmaz mı?” Bilâ-ihtiyar şu cevap içimden geldi: “Elbet!” Hemen doğruldum ve arkadaşlarıma bu muhakeme ve kanaatimi anlattım ve ondan itibaren fikren, vicdanen onlardan ayrıldım. O günden be-

ri otuz sene geçti, bu akidem daima, gittikçe takvîyet buldu. Ve bugün kendimde öyle bir bahtiyarlık his ediyorum ki bunun kıymetini ancak akidesizliğin ne olduğunu, ruhi çıplaklığın sıkıntılarını tadan bilir.

İşte bu misal ile anlaşılıyor ki akidesizlik; nefsanî bir marazdır ki mübdelası hastadır ve hali, hal-i tabîi değildir. Bu koca âlemi, nâmütenahi muhteviyatı ve enva'ı şunu ile muhayyeri'l-ukul (akıllara durgunluk veren) bir kudretle idare eden bir sahib-i hakikatın lüzum ve vücubu anlaşıldıktan sonra iş gelir ona isim koymağa; ona her lisanında ne derlerse derler. Bu lisanımızda ona Azimüşşan "Allah" derler.

"Allah nedir deyince gafil

"Allah deyib hamuş olur dil"

—Muallim Naci

Bu avalimin sahibi yok demek; oruç tutmamak için Ramazanda ayı görmekten kaçınmağa benzer. Bir memlekette yaşayan bir âdem bazı tekalif ile elbette mukayyed olacaktır. Vâzı-ı kanuna biat ve hürmetle de mükellefdir. Bundan kaçınmak ne kadar gayrıtabiî ise "Mülkullah"da otururken Hukukullah'dan ve o mülkdeki kanunlardan kaçınmak da o kadar yanlış ve bu hakâyıkı inkar dahi o kadar gayrıtabiîdir. Ya gafletdir ya illet. İşbu hadis-i şerifleri ibretle okuyalım:

Hadis-i şerif:

"Cenab-ı Hak'dan maadasına güvenen güvendiğine terk olunur."

Hadis-i şerif:

"Hakikatini bilmediği bir şey üzerine mücadele eden o hal müddetince gazab-ı ilahidedir."

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hak buyuruyor ki bana bir karış yaklaşıpna bir arşın yaklaşırım, bana arşın miktarı yaklaşıpna bir kulaç yaklaşırım, bana yürüyerek gelene ben koşarak giderim.”

Hadis-i şerif:

“Bir adamın haşyetullahı (Allah korkusu) duyması kendisine ilm olarak kâfidir, nefsinı beğenmesi de cehl olarak kâfidir.”

DİN

Allah Teâlâ'nın vücud-u mutlakı ve izzet-i kudsiyyeti anlaşıldıktan sonra gelemim kulu ile Allah Teâlâ cellecelaluhu arasındaki münasebete:

Ma'bud ile ibadî arasındaki münasebeti Cenab-ı Hakk'ın bilvasıta neşrettiği kanunlar tanzim etmiştir. Ve ma'lum-u âmmedir ki neşre tavsit edilenlere (aracı kılanlara) "peygamber" derler ve bu kanunların daire-i hükkâmına "diyanet" derler.

Diyânet:

Başlıca iki esasa istinad eder:

Birincisi: abdin ma'buda karşı vazifesine dairdir ki "ubudiyet"dir.

İkincisi: abdin diğer ibada ve bilcümle mutlakata karşı vazifesine âiddir ki "hüsn-ü muaşeret"dir.

Üçüncüsü: nefsinin karşı olan vazifesidir ki "tehzib ve islah"dir. Her üç vazife de birer terbiyeden ibarettir ki edeb ile hakşinaslıkla tarif ve hüsn-ü hulk ile hulâsa olunur ve ahkâm-ı şer'iyye ile talim ve telkin edilir.

Din, ahlâk demektir. Seyyidil-mürselin efendimize dinin ne olduğunu sormuşlar cevaben "hüsn-ü hulk" buyurmuş, tekrar sormuşlar yine "hüsn-ü hulk" buyurmuş, tek-

rar sormuşlar “hüsn-ü hulk” buyurmuş. Binaenaleyh din, hüsn-ü hulkun mâna-yı cihanşümûlünü hakkıyla hüsn-ü tefsir etmektedir hüner.

Ümmet-i Muhammed’in çektiği hep yanlış tefsirlerdendir. Dar zihniyetli, eşkâlperest, basit hisli insanların su-i telkininden, cehlinden, âdiliğindedir.

Seyyid-i kâinat efendimizin hüsn-ü hulk hakkında bahis buyurdıkları hadis-i şeriflerden birkaç numûne:

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hak beni kemâl-i edeble perverde etti.”

Hadis-i şerif:

“Müminlerin efdali ahlâkı en güzel olanlarıdır.”

Hadis-i şerif:

“Müstakim ol ahlâkını halk beğensin.”

Hadis-i şerif:

“Müminin imanı ekmel olanı hüsn-ü hulka malik bulunandır. Ve hayırlarınız ayâlinize hayırlı olanlarıdır.”

Birinci vazifeyi ubudiyet “tapmak” diye tasrih etmiş idik ki bu da esaslı bir tevazua müstenid ve mahabbet ve hürmet ile kâimdir. Fakat ihlusa müstenid kalbi ve samimi olmak gerekdir.

“Kıyâm, rükû, ku’ûd, sücûd” gibi her dinde müeddeben müteveccih bulunmak, baş, vücud eğmek, diz çökmek, yerlere kapanmak suretiyle tezahür eden hareket, hep bir esasa müsteniddir. Küçülmek, büyük görmek esasına, ta’zime müsteniddir.

Müvellid ve muharriki kalbdeki kulluk hisleri, huşû, heyecan, ve vecd ve meylândır. Hulâsası ilticadır.

İnsan, büyük bildiği insana karşı dahi izhar-ı ta'zim için aynı his ve harekate tabian birşeyler yapıyor ve yapmak istiyor. Binaenaleyh bu hareket tabiidir de.

İkinci vazife, “halka şefkat ve âharın hukukuna riayet”den ibaret bir terbiyedir. İbadullahın gerçek ictimai hukukuna gerek ferdi hukukuna riayatkâr olmaktır. Re’sen veya dolayısıyla bir zarar ve ziyana sebebiyet vermemek ve elden geldiği merteye nafi ve müfid olmaktır.

“Uhuvvet, hürriyet, adâlet, müsâvat, hüsn-ü muaşeret, şefkat, muavenet” bu vazifenin umdelerindedir. Bunların teferruatını anlamak için devletin kavânindeki hukuk-u şahsiyye ve umumiyye esasatına bakınız ve bu hukuka hayvanatın, nebatatın, masnu’atın hüsn-ü muamele ve istimali, hüsn-ü muhafaza ve himayesi hukukunu da ilave ediniz. O vakit, ikinci kısım vazifesinin terbiyesi tecelli eder.

DİN ADALET EMR EDER

Din adalet emr eder: Hadis-i şerif:

“Rabbiniz birdir. Pederiniz birdir. Ne Arabın Aceme ne Acemin Araba ne kırmızının siyahiye ve ne de siyahinin kırmızıya hakk-ı tefaddülü yoktur, takvâdan gayri.”

İşte kanunlardaki, her ferd kanun nazarında müsavidir, ve herkes kendi amel’inin mes’uludur, düstur-u kanunisinin müvellid-i hikmeti olan hadis-i şeriflerden biri.

Hukuk-u ibada dair ehadis-i şerifeden bazıları:

**“Kendin için sevdiğin şeyleri başkaları için iste.”
Ve tabiidir ki kendin için istemediğin şeyleri de başkaları için isteme hakikati (bunu) teaküb eder.**

Hadis-i şerif:

“Sizden evvel gelen ümmetlerin sebab-i helâki şu idi ki onlardan kibar onlarlar birşey çalarsa bırakırlar bir zavallı çalarsa cezalandırılırdı.”

Hadis-i şerif:

“Her kim umur-u ümmetden bir iş üzerine memur olur da adalet etmezse Cenab-ı Hak onu tepesi aşağı Cehenneme koyar.”

Hadis-i şerif:

“Beytülmal’den haksız bir nesne sarf eden Cehennemliktir.”

Hadis-i şerif:

“Bir insan bilirse ki bir kimse zalimdir ve o kimseye yardım için birlikte yürürse İslamiyetten çıkar.”

Hadis-i şerif:

“Mazlumun dua ve inkisarından sakınınız eğer kafir bile olsa çünkü Allah ile arasında hâil yoktur.”

Hadis-i şerif:

“Her kim zimmiye eziyet ederse onun hasmı benim. Ben de her kime hasım olursam Ruz-i ceza’da (Hesap Günü) muhasebe ederim.”

Medeniyet-i İslamiyyeyi anlamak için bu hadis-i şerif ne büyük bir misaldir.

Allah’dan korkmayan bir insan kanun memurlarının görmediği yerlerde envâ-ı fezâyıhı irtikâb edebilir. Fakat dindar bir kimse için bu varid değildir, o her yerde Allah’ın hazır ve nazır olduğuna her şeyi görür ve işitir olduğuna hulâsa daima Hakkın huzurunda bulunduğuna kanidir. Binaenaleyh fenalıklardan çekinir. (İşte imanın asayişe, menfaat-i umumiyeye olan fevâidine bir misal daha) Evet mümin, fenalık değil bilakis Cenab-ı Hakk’ın tahsil-i rızası için iyilik yapmağa çalışır.

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hakk’ın eli (yani tasarrufu ve tevfiği) cemaat üzerinedir.”

Cenab-ı Hakk’ın ibadinin hareketıyla derece-i alâka-

sına bir misal olan bir hadis-i kudsi ki nazar-ı ibret ve tedkikte bulundurulmak gerekdir (meali şöyledir): “Cenab-ı Hak Kıyamet’de buyurur ki: Ademoğlu; ben hasta oldum niçin gelip hatırımı sormadın? Cevaben denilir ki: Aman Allahım biz seni nasıl ziyaret edebiliriz? Sen Rabbu’l-âleminsin. Buyurulur ki bilmedin mi falan kulum hasta idi. Eğer sen onun ziyaretine gelmiş olaydın beni orada bulurdun. Yine Cenab-ı Hak buyurur ki: Ademoğlu; ben senden yiyecek istedim niçin bana bir şey yedirmedin? Cevaben denilir ki: Aman Allahım biz sana nasıl yedirebiliriz? Sen Rabbu’l-âleminsin. O zaman buyurulur ki: Ademoğlu; su istedim niçin su vermedin? Cevaben denir ki: Aman Allahım sen Rabbu’l-âleminsin, sen susar mısın veya sana nasıl su verebilirdik? Buyurulur ki: Falan kulum susamış idi su istedi niye vermedin? Eğer vereydin şimdi onun ecrini yanımızda bulurdun.”

Rızâ-yı İlahî:

Gerek Hakkın zâtına gerek ibadine âid her iki kısım ibadette de asıl olan Hakk’ın rızasıdır.

Hadis-i şerif:

“Her kimin ayağı bile Allah yolunda tozlanırsa Cenab-ı hak o ayaklara Cehennemi haram eder.”

Bu hadis-i şerifdeki yoldan maksad, Allah’ın rızası yolu demektir ki o da ibadinin hayrına yapacağı hizmet ve mücadele demektir. Cenab-ı Hakk’ın şahsına ubudiyyete aid “Birinci vazife” kısmındaki hukukundan dolayı kusurlarınızı afv etmek ihtimali vardır. Fakat hukuk-u ibadî ihkak buyuracağı anlaşılıyor ve herşeyde ihlas ve kalb-i selim istiyor.

Hadis-i şerif:

“A’mâl ve e’âliniz hulûsa mukarin olsun, niyet-i hâliseye müstenid olmayan a’mhalin icabetgâh-ı ilahide yeri yoktur.”

Hadis-i şerif:

“Yemek içmekten kesilmek oruç değildir. Oruç ancak fena sözlerden, kabâyih ve rezailden çekilmektedir. Şayet birisi sana fena bir söz ile taarruz edecek olursa sen de fenalıkla mukabele etme, derhal kendi kendine ihtar et: Ben oruçluyum, ben oruçluyum.”

Hadis-i şerif:

“Geceleri ibadetle kâimen geçiren nice kimseler vardır ki uykusuzluktan başka ellerine birşey geçmez ve nice oruçlular vardır ki açlık ve susuzluktan başka bir şey elde edemezler.”

İşte görülüyor ki gecelerini ibadetle gündüzleri oruç tutarak geçiren insanların ihlası olmazsa boştur. İbadulla-ha ziyarı dokunan bir adam ise yine boş; mesela vazifesinde adalet yapmayan memur, yine vazifesinin tamamıyla hakkını vermeyen memur, ya halk ile yapan esnaf veya muhtekir bir tacir veya ziyankâr bir adamın, hulûsa herhangi bir suretle hukuk-u ibada hukuk-u ehil ve akaribe riayet etmeyen bir şahsın orucu namazı rızâ-i ilahiyi kazanmak için kâfi gelmiyor demektir. Fa’tebiru (Varın düşünün, anlayın).

Hadis-i şerif:

“Mümin değildir o âdem ki komşuları onun şerinden emin değildir.”

Sonra Cenab-ı Hak katiyyetle ibadî arasında adalet is-

tiyor: Peygamberimiz “bir mülkün temeli adalettir” buyuyor.

Hadis-i şerif:

“Bir memleket küfr ile kâim olur zulüm kâim olmaz.”

DİN SAİK-İ TERAKKİDİR

Muhafazakârlık, yalnız esasat-ı diniyyede ve asalet-i milleyeye aid hususat ve an'atda makbûldür. Hattâ farzdır. Maada hususat için merduddur, memnu'dur. Çünkü zaman nasıl mütemadiyen ilerliyorsa herşeyin de zaman ile birlikte terakki etmesi lâzımdır. Hayat demek sa'y ve amel demektir. Bu ise terakki içindir. Tarih-i hilkat-i Adem ile bugünkü devrin arasındaki zaman safahat-ı terakkiden ibarettir.

Yoksa kurûn-u ûlâ (İlkçağlar) mebde'indeki insanların hayat-ı maişeti ile bugünkilerin arasında bir fark olmazdı. Bakınız Seyyidil-kâinat efendimiz ne buyuruyor: "İki gününü müsavi kılanın bir günü zayıdır." Demek ki bugünün dünden, yarının bugünden daha müterakki, daha mes'ud geçmesi için çalışmak; bir vazife-i diniyyedir. Nerede kaldı ki hal-i sâbıktan beter olmak.

Din mâni-i terakki midir? İslamiyet müslümanları (hâşâ) geri mi bırakmıştır? diyenler şu hadis-i şerifleri okusunlar kâfi: (*)

(*) Müslümanlar geri kalmış ise onları geri bıraktıran dinleri değil, dinlerini kendilerine hakkıyla öğretmeyip cahil bırakmalarıdır. İslamiyetin ilk intişarındaki asırlara bakın, İslamiyet hep sebep-i feyz ve saadet olmuş, müvellid-i medeniyet olmuş, bütün dünya o zaman medeniyet-i İslamiyyeden nur almış fakat ondan sonra bizler, mirasyedilere mahsus bir sekr ve

“Cenab-ı Hak ibadinin gayreti olanlarını sever.”

Gayret kelimesi câmiyedir. Yalnız evsaf-ı maddiyeden olan çalışkanlık manasından maada azm ve himmet ve hiss-i rekabet mânasını da mutazammındır ki gayret-i diniyye, gayret-i vataniyye, gayret-i milliye ve gayret-i vicdaniyye gibi esaslar ve fedakârlık, cömerdlik, hayırhahlık, nimetşinaslık, hiss-i namus, hiss-i vazife, akraba ve ehlibba perverlik, hasenat-perverlik gibi sıfatlar dahi dahil olur.

Ayet-i kerime: “İnsan için çalıştığından başka yoktur.” Neye çalışmak; elbette müsbet olarak çalışmak yani Cenab-ı Hakk’ın rızası dahilinde çalışmak, yukarıda hadis-i şerifin suret-i tatbikiyyesini vücuda getirmek için çalışmak demektir. Gayret, rekabet, azm ve niyet demek ise çalışmakta onun saha-i fiile konması demektir. Meskeneti ve halka karşı zilleti, dilenciliği mâni eden işte birkaç misal ki; ibretle göz önünde bulundurulmalıdır:

Hadis-i şerif:

“Eğer bilseniz dilenmekte neler vardır; hiç kimse birinden birşey istemek için bir adım atmazdı.”

Hadis-i şerif:

“Kimdin bana nâsdan (insanlardan) birşey istemediğini tekeffül eden ki ben de ona Cenneti tekeffül edeyim.”

Hadis-i şerif:

sefahetle fezail-i mevrûse-i ecdadı tutmamış, takib etmemiş, daha ileri götürmemişiz. Mest, âtil, bâtil, elimizdekini harcamakla iktifa etmişiz. Avrupalılar ise, aç acıma bizden bizden aldıkları ulûm ve fûnûn ve terbiye-i medeniyeyi güzelce hazm etmişler ve bizim bıraktığımız yerden ilerisine onlar götürmüşler. Şimdi kusurun nerede olduğunu iyice düşünün.

“Bir adam muhtaç olduğu şey’i Allah’ından istesin hattâ na’lınının kopmuş bağını bile.”^(*)

^(*)Din müvellid-i meskenettir diye düşünenler yukarıdaki üç hadis-i şerifi dikkatle okuyup vicdanlarını yoklarsa intibah için kendilerine kâfidir. Şu vesile ile şayan-ı teessür bir halden bahs etmek icab ediyor. Maatteessüf dilenciler ekseriyetle kisve-i ihtirama yani zeyy-i ulemâya bürünüyorlar. Halbuki şeriatin mani ettiği bir fiili, züll-ü suâli (isteme zilleti) şeriat kisvesi ile yaptıkları halde her nasılsa göz alışmış, aldırın, mâni eden olmuyor. Hukuk-u umumiyye denilen hukuk ve vezaifin en mühimlerinden birisi de haysiyet-i milliyeyi, vicdan-ı umumiyyeyi rencide eden hareketleri mâni etmektir. Bayrağımızı tahkir edene karşı hukuk-u umumiyye dâvası ne ise şeref ve kudsiyyetine merbut olmakta 300 milyon müslümanın müttehid bulunduğu bir kisve-i şerifenin tahkirinde de dâva mahiyeten ayındır. Bir zabıtın kisve-i resmîyesiyle her yerde bulunması nasıl mâni olunuyorsa, ne ilmden ne şeriatden ne şerefdan haberi olmayan bir cerrarın bilâ-istihkak muhterem libası giymesi ve o kisve ile izhar-ı zillet etmesi ve o kisvenin şerefini satarak ticaret etmesi mani olunmalıdır. Bu hale haricden bakanlara gelecek his şu olabilir: Ulemâ-yı İslamiyye ya dilenecek hale gelmiş veya İslamiyette dilenmek pek şerefli bir iş. Aman Yarabbi ne ters bir görüntü! Ulemâ kisvesi meselesi böyle. Gelelim derviş kisvesine bürünerek tese’ül edenlere: Halbuki dervişlikle dilencilik yekdeğerinin zıddıdır. Pirân-ı izamdan hiçbiri tese’üle müsaade etmemiş bilakis Cenab-ı Hak’dan gayrısına arz-ı iftikar etmeği mâni etmiştir. Zaten sahib-i tarikat demek sahib-i şeriatın hâdim-i hassı demektir ki ahkâm-ı şeriyeye ile tehalûf ve tearuz eden bir hale müsaade etmeleri kat’iyyen varid değildir. Seyahate çıkan dervişlerde gaye car değildir; feyizdir. Onlar dahi seyahatlerinde bir şey yaparak, satarak veya herhangi bir emek mukabilinde aldıkları şey ile taayyüş ederler. Hattâ ehlullahın gıda ve maişet hususunda kemâl-i ehemmiyetle dikkat ettikleri cihet yedikleri habbeye haram karışmış olmasın, vasıta-i maişetleri muhalif-i şer’i şerif olmasın noktasındadır. Çalışmağa gelince: “Dil beyâr, dest bekâr” yani “Gönül Hakda el işde gerek” düstûru, ehlullahın düstûr-u hareketi olmuştur. Mürşidler işsiz adamı dervişliğe bile alamazlardı. Evvela bir iş tut sonra derviş ol buyururlardı. İşte pirân-ı izâmın hüsn-ü hulk-u şerifleri böyle idi ve onların eserine tâbi olmak isteyenlere de o salâbeti takib etmek lazımdır. Hattâ İmam Ali kerremallahuveche efendimiz hazretlerinin meşhur olan şu kıt’aları ne kadar ibretâmizdir:

**Kün ganiyye’l-kalbi v’ekna’ bil-kalil
Mit ve la tatleb ma’âşa min leim
Ve la tekün lil-ayşi mecruha’l-fuad
İnnema’r-rızku ala’llahi’l-kerim**

Vâkıa İmam Ali efendimiz pek fukara-perver idi; “şey’en lillah” diye-

Sonra helâl para kazanmak için çalışmadığı emr eden şu hadis-i şerifi de görünüz:

“Rızk-ı helâl kazanmak uğrunda yorulup da yatanlar mazhar-ı mağfiret olarak uyurlar.”

Sonra da: İntibah, tedbir ve basirete, sa’y ve amele, iktisada ve kesb ve kâra dair: Şu hadis-i şerifler okunsun ve İslamiyet terakkiyi mâni mi yoksa saik mi düşünölsün: **“Hayırlınız ahiretini dünyası için dünyasını ahireti için terk etmeyen ve vücudu âleme bâr olmandır.”**

ne nesi varsa verirdi. Bu yüzden bazan yiyeceğini vererek aç yattığı da oldu. Çünkü Allah’ın ibadınını kendinden çok sever; ibadullahı hizmetin Allah’a ibadet olduğunu mülhaza eder ve lezzeti bundan alır. Peygamberimiz sallallahu teala aleyhi vesellem efendimiz sâili tese’ül den musırran (ısrarla) men’ettiği halde ibadullahı fukaraya tasaddukdan men’etmiyor. Ve hatta (bir insan ki herşeyi gözüne alarak sana avuç açmıştır; onun hesabını Cenab-ı Allah’a bırak, sen vazife-i şefkati yapmış olmak için onu cidden aç ve muhtaç ve muztar farz ederek tabadduk et, elini boş çevirme) saadetinde şu hadis-i şerifi söylüyor: “Sâilin zemmetini (arkadan kötü söz etmesi) red ediniz velev sînin (dışın) başı kadar naçiz bir şey ile olsa da.” Filvaki hiç kimse kaza ve kaderin emrivakilerinden masûm değildir. Bir kimsenin hayatta bir an dilenecek bir felakete düşmek ihtimali vardır. Ona o anda yardım pek büyük hizmettir. Hayır için büyük bir fırsattır.

Hadis-i şerif: “İkraz etmek sadaka vermekten hayırlıdır.” Çünkü borç isteyen hakikaten muhtac olmasa istikraza teşebbüs etmez; ona muavenette isabet muhakkaktır. Fakat her sadaka isteyenin sadakaya muhtac ve lâ-yık olduğu mechul olduğundan sadaka isabet, tesadüfe bağlıdır. Ancak maksad rıza-yı Hakkın istihsaline niyet olduğu için verene herhalde hayır vardır. Fahr-ı âlem efendimiz kendisinden tese’ül eden bir şahsa birşey ih-san buyurmuşlar; ve “bunun yarısıyla ailenin bugünkü maişetini temin et, yarısıyla da bir balta alıp odunculuk etmeğe bak” buyurmuşlar.

Dervişlerin imzalarında “el-fakîr” sıfatını kullanmaları Hakk’a karşıdır; zan edilen mânada değildir. Derviş halkın değil, Hâlıkın fakiri, zeli-lidir. Bu da sıfat-ı ilticadandır ki dervişin Hakk’ın lutuf ve iltifatına kemâl-i ihtiyacıdır.

**Der âlem-i fakr padişâ dervişest
Tâ zan neberi ki her gedâ dervişest
İ’sî nefesi hıdr beka dervişest
Fanii hod, baki behudâ dervişest**

Hadis-i şerif:

“Bağla da sonra tevekkül et.”

Hadis-i şerif:

“İktisad eden muhtac olmaz.”

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hak o suretle iş yaparı sever ki işini mükemmel yapar.”

Cenab-ı Hak ibadine “bizde olmayan evsaf ile bana terakküb edin” buyurmuş. Cenab-ı Hak’da olmayan sıfat hangileridir? Elbette acz, fakr, ihtiyaç, zaaf ve kusurdur. İşte dervişin derdi Allahına karşı yaklaşmak için icab eden sıfatları kullanmaktır. Saniyen dervişin kıyafetçe ve maişetçe kanaati sadeliği hep Hak’dan başkasına minnet etmemek zevkindedir. Azami sa’y ile edindiği rızık ile bil-iktifa hâlıkına şükr etmek vesâit-i gayrimeşrua ile tezyid-i servete meyl etmemek ve âharın fazlalığından gözü olmak kendinden daha muhtacına yardım etmek Hak dervişlerinin düstür-u maişetleridir. Eğer kisvesi kâlfî (sözde) derviş fakat hak ve ameli bu dediklerimin gayrı olanları tanyorsanız bu kusur o şahıslarıdır. Dervişliğin değildir. İsminden maada hiçbir şeyi, hiçbir hareketi müslümanlığa uymayan insanların fenalığıyla müslümanlığın fena olması lazım gelmeyeceği gibi, dervişliği menafi-i şahsiyyesine âlet eden mukallidlerin şu hareketiyle de dervişliğin fena olması lâzım gelmez.

“Fakr” hakkında kibar-ı evliyaullah böyle buyurmuşlar:

“Öyle bir fakr ile fakir ol ki bu fakrın halka karşı değil hâlıkâ karşı olsun; öyle bir gâna (zenginlik) ile gani ol ki bu ganâ hakka karşı değil mah-luka karşı olsun.”

Seyyid ahmed Hatif-i İsfahani’den:

Çeşm-i dîl baz kün ki can binî

Ger bi iklim-i aşk rûy arî

Ber heme ehl ân zemin bemurâd

Hem derân ser bürehna kavmirâ

Hem derân bâ bürehna cemiyetirâ

Ser-u pây gedâye encârâ

Her çi dâri eğer bâ ateş-ı aşk

Ez mazik-ı hayat der güzeri

Ençi neşîden gûş ân şinevi

Dil her zerre ki büşkâfi

Tâ becâyı rasandet ki yeki

Bâ yeki aşk vezir ez dil-ü cân

Ki yeki hest-ü hiç nîst cüz o

Her çi nadide est ân binî

Her âfak-ı gülistan binî

Gerdiş devr-i asmân binî

Ber serâz arş-ı sayebân binî

Pâyı ber fark farkedân binî

Ber dü kevn-i âsitin feşân binî

Aşk-u râ kimya-yı cân binî

Vüs’at-i mülk lâ mekâm binî

Ençi nadide çeşm ân binî

Aftâbeş der-meyân binî

Ez cihan ve cihanyân binî

Tâ be’ayne’l-yakîn i’yân binî

Vahdehu lâ ilahe illâ hû

Hadis-i şerif:

“Ümmetinin sakınmasını istediklerimin biri de oburluk, uykuculuk, tenbellik, uyşukluktur.”

Hadis-i şerif:

“Ticaretin en iyisi amel-i zâtî mahsulu olandır. Maahâzâ herbir satış mebrurdur.” Bu hadis-i şerif ile Fahr-ı âlem efendimiz erbab-ı ticareti müstahsil olmağa ve hırf (el sanatları) ve sanayie ve ziraate teşvik buyuruyor.

Diğer hadis-i şerif:

“Rızıklandığın şeyi elden bırakma.”

AKAİD-İ BATILE

Şeriatımızın hurâfat ve bâtıllara meyl ve itikadı mâni olduğunu bilmeyenler; hurâfat ve bâtılların İslamiyetten değil, İslamiyetten evvelki zaman-ı zulmet ve cahiliyette kalma olduğunu^(*) bilmeyenler; misal olarak şu hadis-i şerifi okusunlar: “İsminden, kuş sesinden teşe’ümle (uğursuz sayma) ahkâm çıkarmak veya kuş uçuşlarıyla tefe’ül etmek (iyiye yorma) veya fal açmakla gâibden haber almağa çalışmak putperestlik cümlesindedir.” Maafih tefe’ül ile fal açmağı birbirinden tefrik etmek lâzımdır.

^(*)Hurâfat ve bâtl akidelerin hikmet-i vücudu, halkın her devirde itikadsız yaşayamadığına bir delildir. Dinden bi haber kalan cübelâ, hakâyık-ı diniyyeyi öğrenemeyince kendi kendilerine bazı şeylere ehemmiyet vermişler, işte bunlar akâid-i bâtle olmuş. Binaenaleyh irşaddan maksudun biri de bâtl yerine hakkı ikame için halkı tenvir etmektir.

DİNDE İLM

Gayreti, sa'yi emr eden dinimizin, ilme ne derece ehemmiyet verdiğini iyi bilmeyenler misal olarak şu hadis-i şerifi evvela nazar-ı ibrete alsınlar: Hadis-i şerif: **“Çin’de ise bile ilmi aramağa gidiniz, zira ilme talib olmak her müslime farzdır.”**

Hadis-i şerif:

“Beşikten mezara kadar ilme talib olunuz.” (*)

(*)İlmden maksad yalnız ulûm-u diniyye olduğu anlaşılmasın; sarf, nahiv, mantık gibi şeylere hasredilmesin; medeniyeti, terakkiyi, refah ve umranı, saadeti, kemâli tevlid eden bilcümle ilimlere, fenlere, san’atlara âiddir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm ve ehadis-i şerife elde mevcut iken Peygamberimizin “İlm Çin’de olsa bile almağa gidin” demesi pek aşikâr gösteriyor ki maksad-ı seniyye “Her asırda terakkiyat-ı medeniyye ve teceddüdât-ı sınıaiyye hangi memlekette ileri giderse oraya kavuşup öğrenin” esasındadır.

Hatâ “el’ilmü ilmân: ilmü’l-ebdân sümme’l-edyân” hadis-i şerifi dahi gösteriyor ki Resulullah efendimiz ilm-i ebdanı ilm-i edyana takdim buyuruyor.

Hadis-i şerif: “Peygamberimiz sallallahu aleyhi vesellem buyuruyor ki Cenab-ı Hak kulunun rızk-ı helâl talebinde uğraştığını görmegi sever. Sana’nın oyalarını işlemeği ve Acemin dokumalarını ve İspanya’nın kumaşlarını dokumağı öğrenip bulunduğunuz yerlerde evlerinizde dokuyunuz. Arap, Acem ve Bilad-ı Rum enmuzecinden (numunelerinden) sanayi-i nesciyede (dokuma sanayii) yenilikler gösteriniz ve helâl kazancımızdan ihvanımıza ızhar-ı şefkatle tasadduk ve iane ediniz. Ve Cenab-ı Hakk’ın ihsan eylediği rızkı maişetinize sarf ediniz.”

Bu hadis-i şerifle sanayiye verilen ehemmiyetin derecesi; tamamıyla görmeyen gözlerde tecelli eder.

Hadis-i şerif:

“Alim ol, ya müteallim, ya müstemi veya muhibb-i ilm ol; beşinci bir şey olursan hiç olursun.”

Hadis-i şerif:

“Sadakanın efdali de bir müslimin ilm öğrenip diğer müslim kardeşine öğretmesidir.”

Hadis-i şerif:

“Taleb-i ilm her müslim üzerine farîzadır ve tâlib-i ilm olana herşey temenni-i mağfiret ve muvaffakiyette bulunur, hattâ denizdeki balıklar bile.”

Hadis-i şerif:

“Tahsil-i ilm ile geçen bir saat, ibadet ile kâimen geçirilen bir geceden, ve yine tahsil-i ilm ile geçirilen bir gün, üç ay oruç tutmaktan hayırlıdır.”^(*)

Hadis-i şerif:

“İlm ibadetten efdaldir. Dinin nâzımıdır.”^()**

Hadis-i şerif:

“İlm ikidir: birisi kalbedir. Nâfi olanı budur. Biri de lisanedir. Bu da nâs (insanoğlu) üzerine hüccetullahtır.”^(*)**

(*) Cenab-ı Hakk'ın indinde menafi-i âmmeyi ve ıslah-ı nefsi mucid esbabı tahsil için yapılacak bir günlük mesainin üç ay orucundan hayırlı olması Hazret-i Ma'bûdun menafi-i ibada ne derece ehemmiyet verdiği pek açık gösteriyor.

(**) Bu hadis-i şerifi de gördükten sonra artık dinin mahzâ hikmet ve serâpâ müvellid-i fazilet ve ma'rifet ve medeniyet hattâ en kuvvetli bir sâik-ı terakki olduğunu anlamadık kimse kalacak mı. Hayye ale'l-felâh...

(***) Nâfi olandan maksad âhirette de işimize yarayacak olan ilm yani merâtib-i insaniyyemizi dünyada i'lâ (yükseltme) ile bizi daha dünyada iken Cenab-ı hakk'a takrib ve isâl edecek ve beyne'n-nâs i'la edecek olan

Hadis-i şerif:

“İlmin fazileti ibadetin faziletinden bana daha ziyade sevgilidir. Ve dinin hayrı sizi şerden vikaye etmesidir.”^(*)

TERBİYE VE MEDENİYET-İ İSLAMİYYE

İctimai vazifelerden:

“Nef’i âm— Hukuk-u ibâd— ve Hukku-u âile-i İslam”

Hadis-i şerif:

“Her kim su tuğyanının istilasını, yangının siyaretini men’ederse şehid mertebesinde ecre nail olur.”

Hadis-i şerif:

“Bir yerde illet-i müstevliye-i taun mevcut olduğunu iştirseniz oraya girmeyiniz, bulunduğunuz yerde zuhur etmiş ise oradan çıkmayınız.”^()**

Hadis-i şerif:

“Halkın vücudundan istifade ettiği bir ağacı kese-

ilm-i ledündür ki, dervişlerin esas itihaz ettikleri ilm budur. Diğer ilim ki umûr-u zâhiriyye içindir, tabiidir ki bunun şahsi fâidesi, insan bunu hayatta neşr ve tatbik ettiği müddetcedir. Öldükten sonra, o ilim ki dimağî, lisanı idi, halkın, medeniyetin malı olarak dünyada kalır; insan yalnız kalbindeki ilm-i ledün ile yani nur-u iman ve irfan ile ahirete intikal eder. Ahirette de işe yarayacak olan kalbdaki bu nur-u irfandır. (Men arafe nefsuhu fekad arafe rabbuhu)

**Bizim vahdette ne ilm ne âlim isterler
Yevm-i lâ-yenfa’da kalb-i selim isterler.**

—Nekari

(*) Dini anlamak ve anlatmak isteyenler iyi düşününler.

(**) İşte karantinanın hikmet-i vücudunu bin üçyüz sene evvel gösteren hadis-i şeriflerden biri.

ni Cenab-ı Hak tepesi aşağı Cehenneme koyar.”(*)

Hadis-i şerif:

“Kendinin olmayan şey’i benimdir diye iddia edenler bizden değildirler, onlar Cehennemde oturacak yer hazırlasınlar.” ()**

Hadis-i şerif:

“Nehb ve gâret (yağmacılık) eden bizden değildir.”

Hadis-i şerif:

“Teffrika (ayrılık) soğan bizden değildir.”

Hadis-i şerif:

“Zarar vermek ve bil-mukabele ızzar etmek yaktır.”

Hadis-i şerif:

“Aldatan bizden değildir.”

Hadis-i şerif:

“Afv ediniz ki afv olunasınız.”

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hak afv edicidir, afv edenleri sever.”

Hadis-i şerif:

“Kıyamette eşedd (en şiddetli) azab ile muazzeb olanlar dünyada beni-nev’ini (kendi cinsinden insanı) şiddetle ta’zib edenlerdir .”(*)**

(*) Menafi-i umumiye verilen ehemmiyetin derecesine ve ağaçların himayesi vücubuna calib-i dikkat değer bir misal.

(**) Hukuk-u ibada verilen ehemmiyete dikkat ve şunun bunun malına sahabet edenlere ibret.

(***) Alel-ittlak “beni-nev” sarahatine dikkat edilsin. İltimas yok. Çünkü adalet mutlaka câri.

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hak’ a şükr edenler halka teşekkür edenlerdir.”

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı hak kâffe-i umûrda rıfk (yumuşaklık) muameleyi sever.”

Hadis-i şerif:

“O âdem mes’uddur ki fitnelerden kaçınır ve fitneye uğrarsa sabr eder.”

Hadis-i şerif:

“Herhangi vücut ki haram mal ile beslenmiş, Cehennemliktir.”^(*)

Hadis-i şerif:

“İnsanları hadım yapmak men’edildi.”^()**

Hadis-i şerif:

“Vech-i meşrû’un gayrı bir suretle insan idam etmek veya hayvan öldürmek nehyedildi.”^(*)**

Hadis-i şerif:

“Sâdık ve emin olan tacir, enbiyâ-yı sadıkin ve şühedâ ile beraberdir.”

Hadis-i şerif:

“Muhtekir mel’undur.”

Hadis-i şerif:

^(*)Hukuk-u ibad bahs-i mühimmi. İbretle teemmül edilmeli.

^(**)Harem ağalığını İslamiyet ihdas etti zan edenler dikkatle okusun. Ahkâm ve âdat-ı İslamiyyede gayrı-insani hiçbir şey yoktur.

^(***)İşte müvellid-i insaniyet bir misal daha. Hukuk mütehassısları, hi-maye-i hayvanat âzaları okusun.

“Borçlu olan kabrine bağlıdır. Borcu ödenmedikçe bağı çözülmez.”

Hadis-i şerif:

**“Cenab-ı Hak’tan ittikâ ederek evladınız hakkın-
da iltizam-ı adalet ediniz.”**

Hadis-i şerif:

“Cennet anaların ayağı altındadır.”

Hadis-i şerif:

**“Pedere itaat Cenab-ı Allah’a itaattir; pedere is-
yan Cenab-ı Hakk’a ma’siyettir.”**

Hadis-i şerif:

**“Yanıdaki komşu aç iken karnını doyuran mü-
min değildir.”**

Hadis-i şerif:

**“Hizmetkârının işinden her neyi tahfif edersen
rûz-i cezada senin a’mâlinin hasenat cihetine ko-
nur.”**

Hadis-i şerif:

**“Hadiminiz size yemek getirdiği vakit o taamin
yapılışı ve kokusu onu imrendirmiş olabilir. O
halde onu yemeğe beraberce oturunuz, oturmaz-
sanız bari o yemekden bir-iki lokma ona yediri-
niz.”**

Hadis-i şerif:

**“Üserâya (esirler) hayr ve lutuf ile muamele edi-
niz.”^(*)**

Hadis-i şerif:

^(*) Medeniyet-i İslamiyyeyi görünüz.

“Bir muahedeyi hal-i mütareke veya musalahada katl edene Cenab-ı hak Cenneti haram eder.”^(*)

Hadis-i şerif:

“İslamiyette ne gâsıblar vardır ne yağmacılık, çapulculuk.”^(*)

Hadis-i şerif:

“Nişana atarken canlı bir hayvanı hedef ittihaz etmeyiniz.”^(*)

Hadis-i şerif:

“Muharebede kadınların ve çocukların katli nehiy buyuruldu.”^(*)

Hadis-i şerif:

“Harbi arayınız fakat sizi bulursa sabır ve metanet gösteriniz.”^()**

Hadis-i şerif:

“Nişancılıkta maharet kesb ettikten sonra endahat (atış) talimini terk eden niam-ı ilahiyeden bir nimeti zayi etmiş olur.”^(*)**

Hadis-i şerif:

“Mücahidin-i ümmetin zevceleri kâidin için valide makamında muhteremdir. Mücahidinden biri ehil ve ayâlini bakmak üzere birine ısmarlarsa, o da hıyanet ederse, Yevm-i kıyamette ol hain ayağa dikilerek sahib-i hak olana “bunun hasenatından istediğini al” diye teklif olunur. O da istediği-

^(*)Medeniyet-i İslamiyyeyi görünüz.

^(**)İslamları kan dökmeği sever zan edenler dikkatle okusun.

^(***)Hazır ol çünkü eğer ister isen sulh ve salâh maznununa işaret-i seniyyedir.

ni alır. Ne zan ediyorsunuz.”

Hadis-i şerif:

“Maktul olmaklığın en fenası mücerred mülk zabt etmek için açılan saf-fi harbde ölmektir.”^(*)

Hadis-i şerif:

“Bir adamın vefatından sonra dahi hasenatına lâhik olacak şeyler şunlardır: Asâr-ı ilmiyyesi, Hayırlı evladı, Bina ettiği mescid veya misafirhane veya İsale ettiği su veya Hayatında ve henüz sıhhatte iken malından vakfettiği hayrat. İşte bunların temadi edecek hasenat ve sevabı öldükten sonra da sahibine lâhik olur.”

Hadis-i şerif:

“İman billahdan sonra a'mâlin efdali, nâsa meveddettir.”

Hadis-i şerif:

“Aranızda selamlaşınız, sevişiniz.”

Hadis-i şerif:

“İki müslüman birbirine mülaki olduğu vakit musafaha ederek (el sıkışarak) ve hallerini soruşarak hamd-ü sena ve yekdiğeri hakkında temini-i mağfiret ederlerse Cenab-ı Hak her ikisine de mağfiret eder.”^()**

^(*) İslamiyeti emparyalist, istilâkâr zan edenler insaf ve ibretle bu hadis-i şerifi okusun, medeniyet-i İslamiyyeyi görsün.

^(**) En esaslı duanın hamd-ü sena ve istiğfar olduğu bu hadis-i şerifle de anlaşılıyor. Malum ya insan bildiği bilmediği nâmütenahi nimetlerin mazharıdır. Binaenaleyh nimetşinaslık göstermek üzere hamd etmesi en tabii bir vazife olduğu gibi, bilir bilmez birçok günahlar dahi işlemekten hâli olmadığından daima ihtiyaten istiğfar ve taleb-i mağfirette bulunması — gerek kendisi gerek din kardaşları için— elzemdir.

Hadis-i şerif:

“Emniyet ve affiyet öyle büyük iki nimettir ki çok kimseler onun kadrini bilmez ve şükrünü ifade etmez.”

Hadis-i şerif:

“Bir adamın ikametgâhına girmek için üç defa istizan edilir ve izin verilirse girilir; ve illâ (akı takdirde) dönersin.” (*)

Hadis-i şerif:

“Küçüklerimize rahim ve şevkat etmeyenler büyüklerimizin şeref ve kadrini bilmeyenler bizden değildir.”

Hadis-i şerif:

“Mümin kardeşıyla bir sene dargın durmak o kardeşimin kanını dökmek gibidir.”

Hadis-i şerif:

“Bir müslüman kardeşinin herhangi bir şeyine sahibinin müsahadesi olmayarak muttali olursa kendisini ateşe atmıştır.”(**)

Hadis-i şerif:

“Herkesin menzilesine ininiz. Yani herkesin haline göre muamele ve ızhar-ı hal ediniz.”

Hadis-i şerif:

“Çocuğu olan musahabetinde onun haliyle halleşmelidir.”

(*) Avrupalılar bunu aynen âdab-ı muâşeret faslına kayd etmişler ve ahkâmını aynen tatbik ediyorlar. Bizden yalnız askerlikte ve müessesat-ı umumiyye ve resmîyyede cari olup beyne'n-nâs hayat-ı hususîyyede henüz çok taammüm etmemiştir (genelleşmemiş).

(**) Terbiye-i İslamiyyede inceliğe dikkat edin. Bu terbiyeye elyevm (bugün) çok terbiyelilerimiz bile kolay kolay riayet etmiyor.

Hadis-i şerif:

“Mektuba cevap yazmak verilen selamı almak gibi haklıdır.”^(*)

(Selamı almağa emr-i ilahi ile memuruz.)

Hadis-i şerif:

“Müslümanların yolundan eziyet veren şeyleri kaldırınız.”

Hadis-i şerif:

“Sakın sokaklarda oturmayınız. Eğer mecbur olursanız sokkaların hakkını veriniz. Onlar da şunlardır: Harama bakmamak, gelip geçenlere eziyet veren şeyleri bir tarafa itmek, halkın selamını almak ve rast geldiklerini iyiliğe sevk ve fenalıktan men’etmek.”

Hadis-i şerif:

“Yola doğru uzamış bir diken dalını izale edenin geçmiş ve gelecek günahlarını Cenab-ı Hak afv buyursun.”^()**

Hadis-i şerif:

“Hayvanat hakkındaki insafsızlığından dolayı mağfired olunabilseydiniz pek çoğunuz mağfur idiniz.”

Hadis-i şerif:

^(*)Terbiye-i İslamiyedeki inceliğe ve ne derece esaslı olduğuna dikkat edilsin. Bu terbiye maddesi bugün en yüksek terbiye olarak âdab-ı muâşeret kitaplarına geçmiştir. Fakat maatteessüf herkes farkında değil, aldığı mektuba cevap yazmağı lütuf zan edenler var; halbuki en esaslı bir vazife-i medeniyyet muâşeretdir.

^(**) İslamiyetteki şefkatin seviyesine ve menafi-i umumiyyeye verilen ehemmiyetin derecesine bakınız.

“Cenab-ı Hak sıkılmışların imdadına yetişenleri sever.”

Hadis-i şerif:

“İnsanların hayırlısı insanlara nâfi olanlardır.”

Hadis-i şerif:

“Bir hayra delâlet eden o hayrın faili gibidir.”

Hadis-i şerif:

“Mü'minlerin efdali alış-verişinde âlicenâblık, borçlarına dikkat ve kendine borçlu olanlara müsamaha gösterenlerdir.”

Hadis-i şerif:

“Kadınları döğmeyiniz.”

Hadis-i şerif:

“Haylazlarınız tehhül (evlilik) etmeyenlerinizdir.”

Hadis-i şerif:

“Nikahın hayırlısı kolay olup bitenidir.”

Hadis-i şerif:

“Çocuklarınıza hüsn-ü hat, yüzücülük ve mevani atlama (engel atlama) talimleri öğretiniz.”^(*)

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hakk'ın müslim üzerine terettüb eden hukukundan biri de o müslimin başını ve kâffe-i cesedini yıkamak şartıyla haftada bir gün olsun

^(*)Seyyid-i kâinat efendimiz bu evârim-i seniyyeleriyle daha üçyüz sene evvel okuyup yazmağa ve bilhassa sanayi-i nefiseden olan hattatlığa ve bugünkü spor denilen idmanların icrasına ümmetini sevk ve teşvik bu-yuruyor.

yıkanmasıdır.”

Hadis-i şerif:

“Dişlerinizi misvakla temizlemek ölümden başka her derde karşı devadır.”

Hadis-i şerif:

“Taamın hayrı taamdan evvel ve sonra elleri yıkamaktır.”^(*)

Hadis-i şerif:

“Her kimin saçı varsa ona iyi baksın.”^()**

Hadis-i şerif:

“Temizlik imandandır.”^(*)**

Hadis-i şerif:

“Elleri kirli (yağ kokulu) olduğu halde yatan kimse bir fenalık gelirse nefsinden başkasını levm etmesin.”^(**)**

Hadis-i şerif:

“Sarımsak veya soğan yemiş olanlar bizden ve mescidimizden uzaklaşsın, evinde otursun.”^(***)**

^(*) Medeniyet-i İslamiyyeyi görünüz.

^(**) Bugünkü muaşeret düstûrlarının en mühimlerindenidir. Saçı ya kescmeli ya temiz ve muntazam tutmalı. Başım tuvaletli olsun diye saçını uzatanlar ve sonra hakkıyla bakmayıp pislik yuvası yapanların haline acıyınız. Ne o kafada selâmet vardır ne o vücudda rahat.

^(***) Maksad-ı seniyye hem zâhirinin temizliği hem kalb ve fikir (bâtın) temizliği yani ihlastır.

^(****) Müslümanlar iyi dikkat edelim: yalnız elini beze silmek ile veya sade suya göstermekle iş bitmiyor. Yağ pas kokusu çıkacak. Binaenaleyh, sabun, kül, toprak ne bulursak ovalayacağız.

^(*****) Kendi hürriyet-i şahsiyyesini âharın zararına istimal suretiyle kerih kokulu şeyler yeyip halk arasına karışarak âlemi rahatsız etmenin ne derece haksızlık olduğuna bu bir delil-i vâzıhtır. Bilakis câmi-i şerife güzel koku sürünerek gelmek sünnet-i seniyyedir. Eyyâm-ı mubarekede ca-

DİYANET KARDAŞLIK EMR EDER

Uhuvvete, rahim ve şevkate, hiss-i muaşerete, terbiye-i ictimaiyyeye, binnetice halka karşı muamelata dair Seyyid-i kâinat efendimizin hadis-i şeriflerinden bazıları:

Hadis-i şerif:

“İnsanın mükerrer olması diniyledir. Mürüvveti akıllıdır. Asaleti ahlâkıyadır.”

Hadis-i şerif:

“Müslüman o zâtdır ki müslümanlar onun lisanından ve elinden sâlim olur. Mümin ise o zattır ki umum insanlar canlarıyla mallarıyla kendisinden emin bulunurlar.”^(*)

Hadis-i şerif:

“Birbiriyle sevişmekte rahim ve şevkate, esirge-

mi-i şerife yeni elbise ile gitmekten maksadın biri de temiz elbise giyinmiş olmaktır. Çünkü süründüğü halkı iğrendirmemek, rahatsız etmemek şarttır. İğrendiren elbisenin eskiliği, yaması değil, kiri, lekesi, pası, kokusudur.

Öyle fakirane kıyafetler vardır ki pek temizdir. Hiç iğrendirmez. Bilakis öyle pahalı, mükellef kıyafet vardır ki pistir, iğrendirir. Binaenaleyh iş zenginlikte fakirlikte değil temizliktedir.

(*) Hırs-ı intifa'la dönen gözler, taassub kisvesiyle çapulculuğu hoş görenler okusun.

mekte müminler o cesed gibidir ki âzasından bir uzvu ağrıdan şikayet etse uykusuzluğuna, hummasına cesedin bütün aksâmı iştirak eder.”^(*)

Hadis-i şerif:

“Müminler yekdiğeriyle öyle mümteziç (uyuşmuş) ve müttehiddir ki bir duvarın mümteziç taşları gibi yekdiğerini takviye ve teşyid ederler.”^()**

Hadis-i şerif:

“Mümin anlaşır ve anlaştırır. Birleşmeyen ve birleştirmeyende hayır yoktur. Nâsın hayırlısı nâsa en faideli olanıdır.”^(*)**

Hadis-i şerif:

“Müminde her huy olabilir. Yalnız hıyanet ve yalancılık olamaz.”^(**)**

Hadis-i şerif:

“Mümin müminin aynasıdır. Mümin müminin kardaşıdır. Maişetini cem ve tehiyyeye (toplama ve hazırlama) kifayet ve muavenet eylemelidir. Arkasında malını, ırzını muhafaza ve vikaye etmelidir.”^(***)**

(*) İctimai birliğin, vahdet-i menafî'in, tesanüd ve teavünün ne olduğunu anlasınlar.

(**) İctimai menfaatlerden cephe birliği ne olduğunu görün.

(***)Kanaat-ı siyasiyye veya nokta-i nazar farkı diye yekdiğerinin gözünü çıkarmağa uğraşıp duranlar, türlü türlü tefrikalarla bünye-i milliyeye, vahdet-i ictimaiyyeye zaaf, illet sokanlar ve binnetice memleketin esbab-ı huzur ve imniyetini ihlal edenler iyice okusunlar.

(****) Kanaat-ı siyasiyye sahihlerinin tutacakları yolda mikyas olarak göz önünde tutulmalı; ve kardaşına bile yalan söylemeği, aldatmağı huy edinmeğe başlayanlar ibretle düşünsün.

(*****) Ben iyi olayım da diğeri ne olursa olsun diye yavaş yavaş yekdiğerine karşı derin bir lâkaydiye dalmağa başlayanlar, kendinden baş-

Hadis-i şerif:

“Her kim bir müslümana eziyed ederse bana eziyet etmiş olur. Bana eziyed eden de Allah’a eziyed eder.”

Hadis-i şerif:

“Allah’a kıyamet gününe imanı olan, bir müslimi heyecana vermesin.” İbadullahın huzuruna, rahata verilen ehemmiyete dikkat edilsin.

Hadis-i şerif:

“Birbirinizle uğraşmayınız.”

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı Hak ihvan-ı dinine çehre edenlere buğz eder.”

Hadis-i şerif:

“Bir yetimi yetiştirenler (le) şöylece Cennetteyiz.”^(*)

Hadis-i şerif:

“Her iyilik sadakadır.”

Hadis-i şerif:

“Herbir müslim mükellef üzerine sadaka vacibdir. Verecek birşeyi olmayan çalışsın, amelinin nef’iyle nefsine baksın ve tasadduk etsin, bunda da ma’zur ise lisanı ile hayrı emr etsin, bunda da

ka kimseyi düşünmez olanlar, Kıyamet gününde imişiz gibi “ya nefsim diyenler düşünsün ve henüz dünyada olduğumuzu unutmasınlar. Medeniyet, ictimai fazilet ile ve fertleri korumak ile olur. Herkes kendi derdine veya keyfine kalırsa hayat-ı ictimaiyenin mânası kalmaz, bu ise izmihlâldir.

(*) Yetimi yetiştirmek terbiyesiz bir hayvan gibi değil, cemiyet-i berşeriyyeye ak yüzü ve nâfi bir uvuz olacak surette yetiştirmek lâzımdır.

âciz ise bari kendini icra-yı şerden sakınsın bu da sadakadır.” (*)

Hadis-i şerif:

“Dullar ve aceze (acizler) için çalışanlar fi sebillillah cihad etmişler veya gece kâim gündüz sâim ibadet etmişler gibidir.”()**

Hadis-i şerif:

“Herşeyin bir anahtarı vardır. Cennetin anahtarı da aceze ve fukarayı sevmektir.” Acezeyi, fukarayı sevmekten maksad, miskinliği, tenbelliği, şuna buna bâr olarak geçinmeği teşvik etmek değildir. Buradaki fakr’dan maksad ara sıra insanların başına gelen vekayi’in netice-i elimesi olan çaresizlik ve zaruret-i meşrûadır ve ictimai teavün umdeleri felaketzadelerin imdadına koşmağı emr eder.

(*) Sadaka ne demek imiş din ne demek, tenbellik ne demek imiş insanlık ne demek, hayr ve şer ne demek imiş, iyice anlaşılın.

(**) Aceze-i ibadî sevmek Cenab-ı Hakk’ı sevmek olduğu ve aceze-i ibada hizmet Cenab-ı Hakk’a ibadet olduğunu anlaşılın.

AHLÂKİYAT

Ahlâk ve âdab-ı İslamiyye hakkındaki ehadis-i şerife -den bazıları:

Hadis-i şerif:

“Sonunda özür dilemeğe mecbur olacağın her işten sakın.”

Hadis-i şerif:

“İnsan dili belasını çeker.”

Hadis-i şerif:

“Bir adama günah olarak şu yetişir ki her işittiğini söyler.”

Hadis-i şerif:

“Tehlike olduğunu görürseniz bile doğruluğu ihtiyar ediniz. Zira necât (kurtuluş) doğruluktadır. Necât vereceğini görürseniz bile yalandan dolandan sakınınız. Çünkü sonu tehlikedir.”

Hadis-i şerif:

“Hüsn-ü zan hüsn-ü ibadettendir.”

Hadis-i şerif:

“Hezm (şüphe ve tereddüt) su-i zandır.”

Hadis-i şerif:

“Sahib-i hayâ olmak serâpâ hayırdır.”

Hadis-i şerif:

“Hayâ imandandır.”

Hadis-i şerif:

“Merhametlilere Cenab-ı Hak merhamet eyler; kürre-i arz üzerindeki size merhamet ediniz semadakiler de size merhamet etsin.”

Hadis-i şerif:

“Merhamet etmeyen merhamet göremez.”

Hadis-i şerif:

“Emin olmayanın imanı, ahde vefa etmeyenin dini yoktur.”

Hadis-i şerif:

“Müslümanlar(ın) şurûtu (şartları) indindedir (kendileriyle birlikte).”

Hadis-i şerif:

“İstişare olunan adama emniyet olunmuştur. İstişare edilen hususatta nefsi için nasıl (hayırhane) düşünürse istişare eden için de öyle düşünmelidir.”

Hadis-i şerif:

“Kulaklara fena gelen şeylerden sakın.”

Hadis-i şerif:

“Her eziyet veren Cehennemliktir.”

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı hakk’ın en ziyade buğz ettiği helâl şey talâktır.”^(*)

(*) Talâkın hüsn-ü istimali nimet; su-i istimali gazab-ı ilahiye davet eden bir müsaade olduğu unutulmasın.

Hadis-i şerif:

“Üç kişi iseniz ikisi gizli konuşmasın -galebelik olmadıkça (daha çok insanla karışmadıkça)- zira üçüncünüz mahzun olur.”

Hadis-i şerif:

“Cenab-ı hak lisanını ıslah edene rahmet etsin.”

Hadis-i şerif:

“Her kim tevazu’u hasbeten lillah itiyad ederse Cenab-ı Hak onu i’lâ eder.”^(*)

Hadis-i şerif:

“Nefsinde ta’azzüm ve tekebbür (büyüklenme) eden, mehâsini kendine mesâviyi âhara hasr eden, mecalis ve mehafilde tereffü ve tekaddüm hırsında bulunan, mağruren sallana sallana yürüyen kimse gazab-ı ilahiye uğrar.”^()**

Hadis-i şerif:

“Yemin eden ya haindir ya nâdim.”

^(*)Heyet-i ictimaiyye-i İslamiyyemiz içinde buna en ziyade riayet edenler dervişlerdir. Diğerleri biraz vakar ile kibir ve azameti birbirine karıştırarak fena bir hale düşmüşlerdir. İlmi olan ilmiyle amel ederek mütevazı olmalıdır. Yanlış hareketler ancak cahillerden beklenebilir.

^(**)İşte bu hadis-i şerifi herkes kendi hesabına okusun ve meşrebini, tavır ve hareketini birkaç dakika olsun aklından geçirsin kâfi. Terbiye-i İslamiyyeden derece-i teba’üd ve tekarrübümüz (uzaklık yakınlık) anlaşılır.

NETİCE

Şimdiye kadar yazıp okuduklarımızdan anlıyoruz ki din, kat'iyen mâni-i terakki değil bilakis sâik-i terakki ve müvellid-i insaniyettir. Eğer dinde bu esasa muhalif birşey görülmüş ise bu kusur dinde değil, dini yanlış anlatanlarda ve diyaneti yanlış tatbik edenlerdedir. Bunlar ise hem kendileri hem başkaları için zulüm edenler. Din esasen selamet-i umumiye için mevzu (konulmuş) ahkâmıdan ibarettir. İbadette Cenab-ı Hak'ın en ziyade ehemmiyet verdiği, hukuk-u ibaddır.

Haram mal ile alınmış seccadede kılınmış namazdan, haram ile bozulmuş oruçtan, haram ile beslenmiş vücuttan, riya ile yapılmış ibarettir, li-garazin gösterilmiş ta-assubdan, zulmü setr için iddia edilmiş diyanetten hayır yoktur.

Hadis-i şerif:

“Geceleri ibadet ile kâim nice kimseler vardır ki uykusuzluktan başka ellerine birşey geçmez ve nice oruçlular da vardır ki açlık ve susuzluktan başka birşey elde edemezler.”

Evet, Cenab-ı Hak şahsi ef'âl-i ubudiyetimize muhtac değildir, o bizim kulluğumuzun borçlarıdır, terbiye-i insaniyyemize, nimetşinaslığımıza, kardeşinaslığımıza

müstenid birer harekettir ki, onu yapmakla Cenab-ı Hakk'ın zât-ı uluhiyyetine bir faide gelmez, bilakis biz bu namaz ve niyazımızla bir taraftan da okuduğumuz âyet-i kerimeler, salavât-ı şerifeler sırrı hürmetine iztilab-ı rahmet ve mağfirete vesile bulmuş oluyoruz ki bütün fevaidi kendimize, ehl-i hanemize, evlad ve ayâlimize, ve ihvanımızadır. Bu gibi kulluk borçlarımızda kusur etmenin ziyanı, kendimize ve ehl-i hanemizden bizi numune-i imtisal edenlere aiddir.

Dua ve niyazlarımızda başlıca istinad edilmesi lâzım gelen esas üçtür:

1. Izhar-ı hamd ve şükür.
2. İsti'taf-ı afv ve merhamet.
3. Mesaibden niyaz-ı sıyanet (kötü şeylerden korunma niyazı) ve iltica.

Bu üç esası evvela şu hadis-i şerifin maznun-u şerifiyle tetvic etmeli:

Hadis-i şerif:

“Şöyle ki: Allahım saha-i mağfiretin günahımdan vasi'dir ve rahmetin, keremin amelimden ziyade ümidgâhımdır.”

Saniyen iş bu hadis-i şeriflerin maznun-u şeriflerine tevfikân niyazlarımızı yalnız şahsımıza hasretmeyip bütün ihvan-ı dinimize teşmil etmeli ve umumun hayrını daima nefse takdim etmeliyiz:

Hadis-i şerif:

“Mümin kardaşların yekdiğeri gıyabında duası red olunmaz.”

Hadis-i şerif:

“Bir müslim bir müslimin gıyabında her ne dua ederse ve neyi isterse, bir melek de onun bir misli o âdem için olsun diye duada bulunur.”

Görülüyor ya din-i mübin vezaif-i ictimaiyyeyi, menafi-i umumiyeyi daima ileride bulunduruyor. Ve her vesile ile fertlere ictimai alâkaları telkin ediyor.

Niyaz, dua ve ibadetlerdeki edebe aid iş bu hadis-i şerifin maznun-u şerifini daima mûlahaza etmelidir:

Hadis-i şerif:

“İcabeti müteyakkin olduğunuz halde Allah Teâlâ’ya dua ediniz, teveccüh-ü tâmme makrun olmayan ve Hakdan gafil olan bir kalbin duası müstecab değildir.”

Dinsiz bir adam ibadet, niyaz ve dua yapabilmek nimet ve fırsatına nail veya kail olmadığı için ne kadar bedbahttır. Dine mu’tekid fakat ibadette kusuru olan bir âdem dahi kendi hesabına ne kadar ziyandadır.

Hadis-i şerif:

“Allahım beni ilm ile zengin ve hilm (sükunet ile yumuşaklık) ile tezyin et, takvâ ile mükerrerrem ve afiyetle mücehhez eyle.”

Evet, feraiz-i muayyeneden olan oruç, namaz, hacc, zekâtın fevaidi hem ferdî hem ictimai hep kendimize âiddir. Dinin hukuk-u ibada aid kısmındaki ehemmiyet-i azimeye gelince: Ruh mahiyeten ulvîdir. Arzuları, hazları, hep gerek kendi gerek âme için ulvî, nezih şeyler, iyiliklerdir. Nefis ise süflîdir. Unsurîdir, hayvanîdir. Yalnız menfaat-i nefsiyyesi için çırpır, muharriki hırs ve tama’dır. Kendi menfaatine âleminkini feda eder. Bir habbe için bir kubbeyi yıkar, herkesin elindeki almağa

uğraşır. Bir hayvan karnını doyurmak için herhangi bir ziyankârlığı, gasbı, sirkati, tahribi, her ziyanı nasıl yapıyorsa; kendi canı için başka hayvanların canına kıyıyor, başkaların malına, ırzına saldırıyorsa; işte nâlık (konuşan) bir sürü hayvan olan insanları da vahşetten kurtarmak, emniyet ve asayiş ve saadette ve insanlığın ruhunda mündemic sırrı eşrefiyetle mütenasib bir medeniyet ve fazilette yaşatmak içindir ki Cenab-ı Hak ahkâm-ı diniyye vaz'etmiş, peygamberler ictimai hayatı tanzim için çalışmıştır. Binaenaleyh din, mahzâ rahmettir. Dinden teba'üd, vahşet ve behimiyet (hayvanlık) âlemine rücu demektir. İnsanı mükerrerem tutan, manevi hisler, vicdani kanaatlerdir. Sırf maddileşince insanın fena bir hayvandan farkı kalmaz. Hayvanın fenası diyorum; çünkü hiç ziyanı olmayan ve faydeli olan hayvanlar dahi vardır. Fakat insandan, Allah korkusu, manevi edeb, hayâ, insaf, mürüvvet, merhamet kalktı mı mevcudatın en tehlikesi insan olur. Çünkü akıl ve zeka gibi, hem iyilik için hem fenalık için kullanılabilen mühim bir silahı vardır. Binaenaleyh din, müvellid-i medeniyet ve saadettir. Bilcümle kavânin-i medeniyye, kavânin-i medeniyyeden mülhemdir. Evet, anlıyoruz ki din:

Haktır.

Sehlü'l-icradır.

Müvellid-i medeniyettir.

Maya-i fazilettir.

Mürebbi-i insaniyettir.

Serâpâ hikmet ve hakikattir.

Sâik-i terakkidir.

İlmi emr ve teşvik etmiştir.

İrfanı vücuda getirmiştir.

Kemâlâta yol açmıştır.

Hüsn-ü ahlâkı ta'yin ve neşr etmiştir.

Safâ-yı vicdani his ettirmiştir.

Cehli, zulmü kaldırmıştır.

İyiliği emr etmiştir.

Fenalığı nehy etmiştir.

Akâid ve itiyadât-ı bâtlâyı kaldırmıştır.

Bid'at ve hurafâtı men'etmiştir.

Ve zâif-i şahsiyye ve ictimaiyyeyi tayih ve temin etmiştir.

Vahşeti, zulmü, tahakkümü, tecebbürü, tecavüzü, gâsıblığı, iltiması kaldırmıştır.

İntizamı, asayiş, şefkati, adaleti, masuniyeti, musâvâti, uhuvveti, hürriyeti, emniyeti tesis etmiştir.

İstibdadı, idare-i keyfiyyeyi, memlukiyeti, tabakât-ı ictimaiyye farkları teâruzunu ve kavmiyyet asabiyet ve husumetini kaldırmıştır.

İnsanî umdeler vaz'etmiştir. Hukuk-u müteakabile ve vâhide üzerine itilâfı, ittifakı göstermiştir.

Teâvünü emr etmiştir.

Hirf ve sanayi ve ticareti teşvik ve ibda ve icad suretiyle terakkiyi emr etmiştir.

Nefse, iman ve itmi'nan gibi kuvvetler tanıtmıştır. Hayatta müsbet mesai için her yolu göstermiş ve her muvafakıyyeti vaad etmiştir.

Hazret-i pir Seyyid Ahmed Rufai (kaddesallahu sırrahu) efendimizin nufk-u şerifelerinden:

“Din, himmet-i âliye ile kâimdir. Beni beşere (insanoğlu) ahlâkı, adaleti, ittihadı, teâvünü, muhabbet-i vatanı, vakarı, hüsn ve kubuhu (iyilik kötülük, güzellik çirkinlik), dinin âsâr-ı ilmiyyesi öğretir.”

HAVASS-I İBAD

Şimdiye kadar bahs ettiğimiz ahkâm-ı diniyye, ahkâm-ı umumiyedir ki meselâ bir devletin tebaası olmak için, saniyen o devletin mülkünde yaşamak için ne gibi revâbit ve ahkâm ve kuyûd varsa ona hürmetkârlığın pek tabîî ve mantıkî olduğunu hulâsaten ta'rif etmiştim. İşbu revâbit ve kuyûda riayet eden, alelâde bir tebaa olacağı gibi, Allah'ı tanıyan ve ahkâm-ı ilahiyeye riayet eden de alelâde bir mümin olur. Ancak bir devletin tebaası meyanında havâs erkânı olduğu gibi müminler içinde de Cenab-ı Hakk'ın havâs ve ehassü'l-havâs ibâdı vardır; onlar da enbiya, mevcuddur. Evliya, vücudları mahzâ rahmet olan enbiya ve mürselinin halifeleri olup vesile-i rahmet-i rahman ve feyz-i sübhan olan vücudları Cenab-ı Hakk'ın mahzan inayeti eseridir ki ilâ-yevmi'l-kıyâm (kıyamete kadar) eksik olmayacaktır. (Allahım emsalini müzdâd buyursun (çoğaltsın) ve cümleyi teveccühlerine mazhar buyursun, âmin). İnsanlar için velî olmak yani havâs-ı mukarrebîn-i (daha yakın) ilahiyeden olmak, onların yolunu tutmak ile olur ki bu yola yukarıda bahs ettiğimiz âdâb-ı şeriatle ve dinin istinad ettiği hukuk-Allah ve ibâda riayetle girilir ve sermaye-i ihlâs ile terakki edilir.

Abdin ihlası ne kadar çok ise, nimet-i kurbiyete maz-

hariyyeti için nasibi de o kadar çok addolunur; fakat herşey yine Hakk'ın inayetine bağlıdır. Allah ne verirse o olur. Abdin yapmak istediği esbaba tevessüldür. Ancak, ihlas için, yalnız ruhen arzu fikren niyyet kâfi değildir. Bahs-i mahsusunda izah ettiğimiz vechile nefsin muhalefetine, tehakkümüne karşı koymak için nefis ile mücadele lâzımdır. Fakat beşer za'if, nefisde hayvaniyet kuvvetlidir. Nefse galebe çalabilmek için ruhun kuvvet bulması, bir taraftan yardım, himaye görmesi lâzımdır.

Bu yardımı ise ancak Cenab-ı Hakk'ın ehassü'l-havâs ibâdı yapılabilir. İşte böyle bir velî-yi kâmilin muavenetine iltica ederek bu yola girmek lâzımdır ki nefis ile mücadeleye için girilen bu yola "târik"-ı dervişi derler. O yolu açan ve o yolda insanı koruyan velîye "pîr" derler. Hazret-i pîrin ruhaniyet-i şerifesine günde bir fâtiha-i şerife hediye etmekle yani fâtiha-i şerifenin sır-ı nimetine iltica ederek hazret-i pîrin yâd etmekle hazret-i pîre iltica ve intisab edilmiş sayılıyorsa da maksad yalnız intisab ile kalmak değil hazret-i pîrin izinde yürümek, ona, dolayısıyla Cenab-ı Hakk'a yakınlaşmak olduğundan bu yolda yürüyebilmek ve kat'ı merakil (mesafeler almak) için, hazret-i pîr o yolu nasıl kat'etmiş ise onun harekâtına tebe'iyet etmek ve ta'limâtına tevfiq-i hareket etmek lâzımdır ki buna da "âdâb-ı seyr-ü sülûk" derler. Ve bu usûlü ta'lim edip tatbikatına nezaret ve delalet edene "mürşid" derler. Ahz edilen (alınan) ta'limat, "erkân-ı edeb" ve "zıkr-ü fikr"den ibarettir ki gaye, zâhir ve bâtını ıslahdır.

Her pîrin tarîkındaki âdâb-ı seyr-ü sülûk esasen biridir. Bu da ahkâm-ı şer'i şerife riayet ve bu hususta avâm-ı nâstan ziyade bir hassasiyet-i mahsusa gösterme-

ğe, zikr-ü fikre muvazebete azm-ü cehd etmektir. Diğer hususat, teferruatır, ve usûl ve fûrû'daki ictihad meselesidir. İşbu esasa riayete azm ve niyet ile insan (derviş) olur.

Azim ve niyet diyorum, irade demiyorum; Çünkü “ben ba'demâ (bundan sonra) fenalık yapmayacağım” demekle buna muvaffakiyyet hâsıl olmaz, muvaffakiyyet hasıl olsa dervişliğe yani mücahedeye pek lüzum kalmaz. Bazı kimseler derler ki: “Derviş olmaktan korkarım çünkü belki yapamam?” Bu fikir de külliyyen yanlıştır. Yapılıp yapılmayacak fevkalâde hiçbir şey yoktur.

Tarikat ayrı din ayrı değildir. Bir müslümanın tâbi olduğu ferâiz ve şerâit ne ise yeni onun aynıdır. Amelde de, fenalıktan çekinmek, iyiliğe meyl etmektir. Belki fazla olarak yirmidört saatte bir kere beş-on dakika kadar tesbih ile meşgul olmaktır. Bunu da yapacak vakit bulunmazsa kazâsı lazım gelmez ve günah işlenmiş olmaz, belki olsa olsa sâlik o günki feyz ve rahmetten nasibini almamış olur.

Binaenaleyh tesbihini çekmeyen günaha girmiş değildir. Sevaba girmemiştir. Hatta derviş yolda yürürken bile yirmi dört saatte bir olan beş-on dakikasını Allah'ı zikir ve fikr için ayıramayacak derece meşgul bir insan tasavvur edilemez. Maada zaman ki, yirmiüç buçuk saatten fazla eder, derviş onu herkesden ziyade bir faaliyet ve fedakârlıkla sa'y ve amele tahsise hazırdır. Herkesten ziyade diyorum, çünkü derviş hem kendisi için çalışır hem de başkalarının iyiliğine koşar; sa'y ve amel mukabili aldığı ücreti de insaf ile ister. Yaptığı ticarete ihtikâr ve hile yapmaz ve kârını insaf ile ayırır. Binaenaleyh herkesten fazla çalışmağa mecburdur.

Hadis-i şerif:

“A’ mâlin en sa’idi üçtür: nâsa insaf ile muamele, malından kardaşına yardım etmek, alâ-küllî-hâl (her halukârda) zıkr-i ilahi ile meşgul olmak.”

Dervişlikte vaziyet şudur: Fenalığa olan nefsî meylimizi biliyoruz. İyiliğe olan ruhî istidamızı öne alarak Cenab-ı hakk’ın inayet ve hidayetinden, tevfiyat ve bahşâyîşinden ümitvar olarak fenalıklardan kurtulabilmek için, fena huylarımızı kerk ve iyileriyle tebdil edilmek için derviş oluyoruz.

Bir çoğunun mektebe girmesi ilm ve ahlâk kazanmak içindir. Fakat mektebe yazıldığı gün hemen gayeye vasıl olmuş değildir. Dervişliğe girmek de, incelmek, sahib-i ma’rifet olmak, yükselmek, ilm-i ledün ihtisal etmek, safâ-yı vicdana malik olmak içindir.

Manâsıb-ı ictimaiyyede herkes bir başvekil veya mütebahhir (derya gibi) bir âlim, müderris olamaz. Fakat az çok yükselir. Her derviş dahi veli olamaz. Fakat mebd noktası ile münteha arasında herhangi bir dereceye yükselir ki, velev bir derece yükselsin, avâmdan ayrılır. Ve kanatlan bir kuş gibi haşerat-ı arzın dâmından (tuzağın-dan), iğfalinden kurtulur.

Mekteb-i irfan-ı dervisî’de okunan, hayırhahlık dersleri, zıkr edilen, Hakkın ismi, ve tefekkür edilen, hakâyık-ı hikemiyyesidir. Ruhun temasa çalışan, ervâh-ı kudsiyye-i evliyadır.

İşte bu program ile ruhun tasfiye ve takviyesi, nefsin tehzib ve inzibatı kabil olmakta ve bu Hak yolunda böyle yürünmektedir.

Havâss-ı ibâdın avâm ile farkı, ihlâs ile, demiştik. İhlâsın cevheri ise aşktır ve ihlâsta kemâl ve vefa, aşktaki

safvet ve şiddet ile mütenasibdir. O halde netice itibarıyla dervişlik yolu, aşk yoludur. Ve dervişin serveti aşktır. (*) Bu aşkullah aşkıdır ve Allah vergisidir.

Cihânın mâ-verâsında kurubdur haymeyi (çadır) âşık
Dü âlemden haber bilmez dahi hem arş-ı a'lâdan

(*) İsmail Hakkı Bursevi hazretleri aşk hakkında şöyle buyuruyor: “Afitâb-ı aşkın zuhûrunda vücudda müncehid olan umûr-u bâride-i nefsanîyenin cümlesi müzmahil olur, aşkı ilahi kulûbu ihya eder. Nâr-ı aşkın bir şerresi hezâr-ı aşk-ı ma’âşın (akl-ı ma’âş, herkesin kullandığı akl-ı dimağîdir) tedbirini iskat ve has-ü hâşâk (çalı-çırpı) vücuda ihrak eder.

Mesnevi:

Lezzet-i hesti nemûdi nîst râ

Aşık hod gerde bûdi nîst râ

Her hakikat-i mevcude vücud-u hakikîye âyine olmakla hakikat-i insaniyye dahi âyine-i mezbûreden cemâl-i mezkure çeşm-i basiret ile bakıp ona âşık oldu ve onun zuhuruyla “kâbe-kavseyn” mertebesi ve vahdaniyet payesi husule geldi; bu sebepten müvellid Süleymaniye’de gelir: “Gel habibim sana âşık olmuşum” Aşk bir cevher-i ferdîdir ki ibtida tecellisi taraf-ı Hakdandır. Ve Hakdan abde tecelli olunca abd dahi mevlâyâ âşık olur. İki hakikat âlem-i fenâda birleşip mertebe-i “ev-ednâ”da vücud-i vahidden gayri kalmaz ve aşk hubba, hubb dahi sır-ı mutlaka mübeddel olur ve ilm-i bekâya göre bu mertebenin sahibine “mahbûb” derler. Nitekim Resullullah sallallahu teala aleyhi ve sellim efendimiz “habibullah” olmağa muhtas oldu.

Âlem-i adem ve fenada lezzet yoktur zira lezzet-i na’im “Cennet” makulesidir, na’im ise âlem-i sıfatın hikemidir, âlem-i zâtın değil, binaenaleyh lezzet bu âlem-i vücud-i bekâdadır. Aşkta muteber olan Hakka taalluk eden aşktır. Mâ-sivâyâ değil. Aşıklık Hakkın icad ve hulkiyledir. Yoksa insanın kendi sun (yapma) ve ihtiyarıyla değildir. Derd vasita-i derman olduğu gibi aşk dahi vasita-i kurbet-i rahmândır.

Mesnevi:

Her ki o bîdâr ter, pür derd ter

Her ki o âgâhter, rûh-i zerter

Hazret-i Yunus Emre’den:

Sordum sarı çiçeğe benzin neden sarardı

Cevab verdi aşık benzi sarı olur.

Hazret-i Hâfız’dan:

Ez sâdâ-yı suhân-i aşk nedidem hoşter

Yâdkârî ki derin künbed devvâr bimand

—Ak Şemseddin

Câmi erbâb-ı vefâ cüzreh-i aşkeş nîrevet
Ser ibâdât ger ezin râh-ı kadem bâz kişi

—Molla Câmi

Hazret-i Gavs-ı A'zam Seyyid Abdulkâdir Ceylânî
(Kaddesallahu sırrahu) efendimizin nutk-u şeriflerinden:

Ger biyyayı bîsr-i türbet-i virânei mâ
Binî ez hûn ciğer âb şüdeh, hânei mâ
Tâbemaşer şineved na're-i mestânei mâ
Ger nekîr âyed-ü pürsed Rab tü kîst
Güyem an kesî ki rubeved eyn dil-i divânei mâ
(Bizim viran türbemizin başına gelersen
Bizim evimizden ciğerimizin kanını aktığını

görürsün

Ey inkarcı bizim naramızı söyle ki savaşasın
Maşşere dek bizim sarhoşluk naramız işitilsin
İnkarcı gelip de bana Rabbin kim diye sorsa
Derim ki bi bizim dahi divane gönlümüzü
eğitendir.)

Hazret-i pîr Mevlânâ Celaleddin Rûmi'den (Kadde-
sallahu sırrahu):

Ne men beyhûde her saat derin bâzâr mikerdem
Meta'ı aşiki dârem pey-i dildâr mikerdem
Mislü bağbânan hemnihâl bil her duşem
Berâ-yı hatır-ı yek gül, derin gülzâr mikerdem
(Ben boş yere saat bu pazarda bulunmuyorum
Aşkımın sermayesini taşıyıp sevgilinin

pazarlığını yapıyorum
Bahçıvanlar misali rüzgar üzerinde oturuyor,
Tek bir gülün hatırı için bu gülistanda
bulunuyorum.)

Kezâ:

Aşkest tarîk-i rah-ı peygamberî mâ
Mazâdei aşk vü aşk şüd mâderi mâ
(Bizim peygamberimizin yolu aşktır
Biz aşktan doğmuşuz ve aşk anamız oldu.)

Kezâ:

Aşk dârem pâk ter ez âb-ı zülâl
Eyn baheten aşk merâ hest helâl
Aşk-ı diğêrân bikerded ez hâl behâl
Aşk-ı men vü ma'şûk merâ nîst zevâl
(Tatlı sudan daha temiz bir aşkımız var
Aşk oyunu bizim için helaldir
Başkalarının aşkı halden hale değışir
Ama benim ve maşukumun aşkı zeval bulmaz.)

Kezâ:

An zamân ki aşk-ı mey fezûd derd
Bu Hanîfe ve Şâfîî dersîne gerd
(Ne zaman ki mey aşkı derdi arttırınca
Hanife ve Şafii gözümün önünden geldi geçti.)

Hazret-i Hayyâm'dan:

Kavmi zigüzâf der gurûr üftâdend
Kavmi zipey hûr ve kusûr üfthadend

Ma'lum şevved çü perde ha ber dârend

Kez kûyi tu; dûr üftâdend

(Bir grup insan boşu boşuna gurura düştü

Diğer bir grubu da huriler köşkler peşine;

Perdeler kalkınca herşey ortaya çıktı

Anlaşıldı ki senin köyünden uzağa düştü.)

Sultan Bâyezid'den:

Her âh ki bâlâ reved ez sine-i çâkem

Ebru şevved ve girve küned ber ser-i hâkem

(Parçalanmış sinemden yukarı çıkan her ah

Bulut olur gözyaşı olur düşer toprağımın üstüne.)

Hazret-i Attâr'dan:

Her ki o der aşık-ı sâdık âmedest

Ber ser-i âşık-i ma'şuk âmedest

Ger besıdki aşk piş âyed türâ

Aşık-i ma'şuk haviş âyed türâ

(İnsan tam, sadık bir aşık olursa

Maşukunun başına aşık olarak gelir

Eğer gerçeği aşkın senin başına gelirse

Sen onu maşukunmuş gibi sanırsın.)

Hazret-i Saib'den:

Dil-i âşık çığem ez şûriş-i mahşer dâred

Nîst endişe-i seylâb, dehi virânei râ

(Mahşerin karmakarışıklığından aşığın ne üzün-
tüsü olacak

Viraneliklerin sellerden endişesi olmaz ki.)

Allah aşkı duyan derviş, bilcümle hukuka (hukuk-Allah ve ibâda) gönüllü olarak merbut ve hürmetkârdır. Aşık olan derviş; Allah'ı bilâ kayd-ü şart, bilâ-ivaz, saf ve samimi bir muhabbetle sever.

Yunus Emre hazretlerinin nutk-u şeriflerinden:

Ariflere sohbet gerek

Zâhidlere Cennet gerek

Mecnunlara Leylâ gerek

Bana seni gerek seni

Fakat derviş bilir ki bu muhabbetin istilzam ettiği hizmet ve fedakâriye zatullah'ın ihtiyacı yok. Halkın, mahlukatın ihtiyacı var. Cenab-ı hakk'ın bir insana, muhabbetini, aşkını ihsan etmesi, onu kendine takrib için ve onu hayru'nnâs yapmak içindir. Aşıkların ve ma'sukların sırr-ı ihrazı olan Peygamberimizin (s. a.) vücud-u seni-yeleri rahmeten lilâlemindir.

Hakikatte halka muhabbet ve meveddet, hâlîka ihlas ve muhabbettir. Halka muhabbet, muzır olmaktan çekinmek, Nâfi olmağa çalışmaktır. O halde kalbi Allah aşkıyla kaynayan âşıkın halka karşı tecelliyatı, rikkat, şefkat ve kemâl-i hassasiyet ile peyda eder ki karınca değil akrep bile öldürmeğe kıyamaz, bir dal kıramaz, hiçbir mahluku abes göremez. Herhangi bir menfaat-i şahsiyyesi için bir şeyi yıkamaz, bozamaz. Onun nazarında herşeyin kıymeti vardır. Çünkü Hakka aiddir. Hakkın ve ibâdinin malıdır. Ve derviş, mahlûkat-ı ilahiyyeden hangisi daha ziyade muhtac-ı hizmet ve muavenet ise ona daha çok yakındır.

Derviş kavîlerden müctenibdir, tabasbusdan, riyâdan uzaktır; uyuz bir kediyi tedavi, kanatsız bir kuşu himaye, bir felaketzadeyi teselli, bir yetime hizmet gibi şeyler ona

ibadet zevki verir. Ve dervişin gıda-yı ruhu, rahmâni zevklerdir. Ve derviş bilir ki Hakkın rızası bundadır. Hazret-i pîr Ahmed er-Rufâi kaddesallahu sırrahu efendimiz bizzat yedi mubarekleriyle bir uyuz kalbin müdâvatına devam buyurmuşlardır.

Dervişin tesbih kalıbı budur:

İlahî ente maksûdî ve ridâke matlûbî

A'tnî muhabbeteye ya rabbe'l-âlemin

Elhamdülillâhi rabbi'l-âlemin vessalâtü vessemâmü
alâ seyyidinâ ve nebiyyinâ Muhammed'lezi câe bil-hak-
kı'l mübîn.

İSTİTRÂD

İşbu kitaba esas olan ehâdis-i şerifeyi cem hususunda müracaat ettiğim hadis-i şerif kitapları muharrirlerinin ve meyanda bilhassa “binbir hadis-i şerif” kitabının muharriri merhum Arif beğ’in himmet ve hayırlarını şükran ve rahmet ile yâd ve cümlesinin evlad ve ahfâdı hakkında hayırlar temenniyyi bir vazife-i vicdaniyye add ve ervah-ı şerifelerine fatiha-i şerife ithafı vesilesiyle ızhar-ı hürmet ve minnet eylerim.

—Mardinizade Ömer Fevzi

FİHRİST

Din ve hakâyıkı...	7
Dındaşıma hitab (Hasbıhal)...	9
Bir vâiz-i nâehile hitab (Hasbıhal)...	13
Umûma hitab...	23
Bir münkire hitab (Vücut-u Hak)..	26
Evsâf-ı hâlık ve mahiyet-i hilkat..	29
Semâvât ve'l-arz...	31
Hilkat-i ervâh ve tabakâtı...	32
Ulviyyet ve süfliyyet...	34
Tabiat-i hilkat ve te'sirâtı...	35
Mücahede-i nefis...	41
Gözle görünmeyen, el ile tutulmayan şeylere inan- mayanlara cevabım..	46
Din...	50
Din adalet emr eder..	53
Rıza-yı İlahi...	55
Din sâik-i terakkidir..	58
Akâid-i bâtîle...	64
Dinde ilm...	65

Terbiye ve medeniyet-i İslamiyye (İctimai ve ferdi vazifeler)... 67

Dinayet kardaşlık emr eder.. .77

Ahlâkiyyât...81

Netice-i vezâif...84

Havâss-ı ibâd (Müntesibîn-i râh-ı hakikat).. .89

İstitrâd...99

